NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXI. ÉVFOLYAM. 1900. JANUÁR. I. FÜZET.

OLVASÓINKHOZ.

Nem jubilálunk. Felemlítjük csupán egyszerűen azt a tényt, hogy folyóiratunk jelen füzetével pályafutásának 21-ik évébe lépett. Húsz esztendő előtt indította ugyanis meg a «Nemzeti Nőnevelést» az állami polgári iskolai tanítónőképző intézet, a mai «Erzsébet Nőiskola» tanári testülete, nehány lelkes tagjának (Péterfy Sándornak, Sebestyén Gyulának és Komáromy Lajosnak) indítványára. Húsz éven át, anyagi áldozatok árán, sok küzdelemmel, de nem lankadó szeretettel és lelkesedéssel tartotta fenn ez a tanári testület a folyóiratot azon a színvonalon, melylyel legjobbjaink elismerését kivívnia mindenkor sikerült.

Erre az elismerésre támaszkodva, abban az erős hitben, hogy nőnevelésügyünk javát ezzel előmozdítja s a nőnevelés tényezői között a szükséges szellemi kapcsolatot létesíti, az «Erzsébet Nőiskola» tanári testülete jövőre is fenntartja a «Nemzeti Nőnevelést» az eddigi szellemben, az eddigi terjedelemben s a szerkesztéssel továbbra is alulírottat bízta meg. Csupán a folyóirat címében eszközöl némi változtatást, a polgári tanítónőképző megváltozott czímének megfelelőleg.

Midőn ez újabb megbizatásomhoz képest a «Nemzeti Nőnevelés» 21-ik évfolyamának első — tulajdonképen 201-ik — füzetét ezennel kibocsátom, mindenekelőtt szeretett tanártársaim kitüntető bizalmát köszönöm meg, melylyel a — nekem oly igen kedves — folyóirat sorsát kezembe tették le; és köszönöm mindnyájuknak, de főként az «Erzsébet Nőiskola» igazgatójának, Lázárné Kasztner Janka úrnőnek azt a szives készséget, melylyel nehéz feladatom teljesítésére a szükséges támogatást megigérték. Ő reájuk és a «Nemzeti Nőnevelés» eddigi kitünő munkatársaira támasz-

kodva hiszem, hogy erőm fogyatékossága daczára sikerülni fog a folyóirat elé tűzött feladatokat megvalósítanom. Igen, hiszem, hogy ez sikerülni fog, főként ha az ifjabb tanítónői nemzedék is oly szeretettel fogja felkarolni és magáénak vallani a «Nemzeti Nőnevelést», mint tették azt a régebbiek, kik közül sokan kezdettől fogva előfizetői és munkatársai folyóiratunknak.

Ezt a szeretetet és támogatást nőnevelésügyünk minden barátjától kérve és remélve, ajánlom törekvéseinket, ajánlom a «Nemzeti Nőnevelést» jövőre is szíves pártfogásukba.

Sebestyénné Stetina Ilona.

A TERMÉSZETTUDOMÁNY ÉS AZ ISKOLA.*

Egy nemesen érző szív, mely legmelegebb helyén családját, ennek tőszomszédságában pedig a magyar tanítónőket tartogatja, azt az óhaját fejezte ki, tartanék ma itt a helyen, az Önök szine előtt egy előadást. Ez az óhajtás oly parancs, a melyet nemcsak én, hanem — biztos vagyok benne — a magyar tanügy minden igaz barátja örömmel teljesít. Az óhajtáshoz az előadás tárgya is hozzá volt fűzve; kis bővítéssel a következő: «A természettudományok oktatásának haszna az iskolában».

Ez a czím egy szinte mérhetetlen keret és a ki annak bár futólagos vázlattal való betöltésére vállalkozik, mint vállalkozom én, az kétségkívül vakmerőséget követ el. De már itt állok s el kell azt követnem, Biztatom magamat azzal, hogy lehet bennem is egy csöppnyi huszárvér, melynek jelentősége a vakmerőség maga.

Hogy milyen az a huszár vakmerőség, azt talán legjobban elhunyt jó barátom, gróf Teleki Sándor, határozta meg. Ő elbeszélte az 1859-ki olasz-franczia-osztrák hadjáratnak egyik epizódját, ezt: a huszárkapitány megsebesül s csak két huszár marad mellette;— az ellenség jön. Ekkor az egyik huszár azt mondja a másiknak: vedd föl a kapitányt a kápára és vigyed, én majd feltartóztatom az ellenséget. A fiú nyeregbe pattan, kirántja a kardját, sarkantyúba kapja a lovát és neki vágtat Mac-Mahon franczia tábornagy dandárjának.

Az igaz, hogy abban a perczben, a melyben a vakmerő huszár a sereget elérte, össze is volt kaszabolva; de ez a magyar vakmerő-

* A M. D. E. tanítónői szakosztályának 1899 deczember havi ülésén tartott szabad előadás.

ség megdöbbentette, perczre megállította a robogó dandárt — és a sebesült kapitány megmenekült. Ez a huszár vakmerőség.

Az én helyzetem, természetesen más, sokkal könnyebb, mert vakmerőségem nem vezet Mac-Mahon dandárja ellen; és bizonyos, hogy élve kerülök innen otthonomba.

És most a dologra. A ki a megszabott nagy keretet bármily futólagos vázlattal be akarja tölteni, annak első dolga egy szilárd kiinduló pontot választani, ez pedig a kitűzött feladathoz képpest a következő kérdés és felelet:

Lehet-e elfogadhatóan megokolni, hogy a természettudományoknak az iskolában való oktatása nemcsak hasznos, hanem föltétlenül szükséges is?

Igenis lehet, a mint következik.

Az ember, mint szervezet és egész lénye szerint is a természetből kelt, annak kifolyása, ennélfogva egész szervezetével és értelmével reászorúl a természetben való tájékozódásra. Mestere, vezetője, a művelődés legalsóbb fokán a tapasztalás, mely sokszor kárával oktat; a felsőbb fokokon az oktatás, mely a kárt elhárítva, fölvilágosít és kalauzol.

Ime, ez a kiinduló pont, melynek bizonyító erősségét kétségbevonni nem lehet. Következik belőle az is, hogy a közmíveltség és természettudomány fejlődése kölcsönös hatáson alapul, melynek kifejezője vagy eredménye a haladás maga.

Most már indulhatunk s elkezdjük a legmagasabb fokon. A legalsóbb fok nem éri föl értelmével az égi testek mozgását; a felső fok ezeket tanítja erről a tüneményről és fejlődéséről. A legenda mondja, hogy Galilei a pisai székesegyház függő lámpájának szüntelen ingásából indult ki a föld forgásának bebizonyítására; vagyis viszonyította a mozgás jelenségeit. Newton, szintén a legenda szerint, egy érett almának az ágról való lehullásából indult ki a vonzó erő megállapítására, utóbb az égi testek egyensúlya felé.

És most szólaltassuk meg a tudományok fejedelmét a mathematikát a csillagászattal való kapcsolatban.

Leverrier, a nagy franczia csillagvizsgáló az égitestek pályái-

nak kiszámításával foglalkozva észreveszi, hogy az Uranus bolygó pályafutásának bizonyos részén zavaroknak van alávetve, ebből azt következtette, hogy ezt a zavart egy ismeretlen égitest okozza és kiszámította a helyet, a hol ennek az égitestnek lennie kell. A világ bámulatára Galle közel a kiszámított ponthoz csakugyan fölfedezte a Neptun bolygót, mint a zavarok okozóját.

Mi ennek a tanusága? Minden bizonnyal az, hogy nem az észrevett tünet, a puszta tény az, a mi oktat és földerít, hanem a viszonyítás, mely a lámpa ingástól a földforgásig, a leeső almától a világtestek egyensúlyáig, a pálya-zavartól új égitest fölfedezéséig vezet.

Vessünk egy futó pillantást egy más irányba. A letünő század egyik legnagyobb tudósa, az angol Faraday, könyvet írt egy gyertya chemiai történetéről.* A közönséges soron azt kérdhetné valaki: hogyan telhet a gyertyából történet, ebből egy könyvre való? A dolog azonban nagyon is érthető, mihelyt így elemezünk: a gyertya anyaga zsír, bele szövedék, világító sajátsága pedig égési folyamat, mely a zsirt, a belet elfogyasztja, vagyis átalakítja. Ezzel megnyilt előttünk a physika és a vegytan egész birodalma, a melyet a világ semmi könyvtára sem meríthet ki; Faraday könyve sem. Itt is a jelenségek viszonyítása, mely az égést véve, akár a Vezuvtól a fagygyú gyertya lángjáig kifejthető, adja a tanuságot, tágítja a látókört s így élesíti az elmét. Alkalmazzuk ezt most már egy látszólag egészen más eszme-, vagy értelmi körben.

A magyar költők legmagyarabbja, Arany János, megirta a «Családi kör» czimű költeményt, a magyar pór boldog családi életének legigazibb képét, hozzá az igazi magyar alföldi esti hangulatot. Elemezzünk ebből két sort:

Zúg az éji bogár, neki megy a falnak,
Nagyot koppan ekkor, azután elhallgat —

A kik oly szerencsések voltak, hogy faluhelyen egy csöndes, enyhe nyári estét tölthettek, azoknak lelkében e két sor hallatára

* «Lectures on the chemical history of a candle».

legott föléled ennek az estének kedves és kellemes emléke; oly érzés kél lelkökben, a melyet csak a falu alkonya kelthet.

Elemezzünk most természettudományi szempontból.

Egy bogár éjjel röpül; következik, hogy a bogárság éjjeli és nappali seregekre oszlik. Mi indítja a bogarat éjjeli útjára? A faj föntartás ösztöne. És ha éjjel röpül, áll az is, hogy szeme a homályhoz van idomítva. Igen; de a falba ütődik s ebből az következik, hogy szeme nem oly szerkezetű, mint a bagolyé, mely a falat biztosan észreveszi és kikerüli. Itt vagyunk az állatvilág szemeinek bonyolult szerkezetének kellő közepében s ezzel a physikának egy igen nevezetes részében, az optikában.

A falba ütődő bogár nagyot koppan, ezt a koppanást hallja fülünk — azonnal elmerülhetünk az akusztikába, fel Helmholtz halhatatlan szelleméig.

A bogár zúg. Hogyan? Szárnyát oly gyorsan rezegteti, hogy hang keletkezik.

Ott vagyunk ismét a physika terén, a rezgés, a hanghullám jelenségénél.

A zúgás a röpüléssel szervesen összefüggő. Röpülés! mi az? a physika és mechanika egyik legnehezebb, az emberre nézve még ma is elérhetetlen problemája.

Miért koppant a bogár? Azért mert a fal, a melybe ütődött és a vértezete is kemény. Miből áll a vértezet? Chitinből, és miből áll ez? $C_9H_{15}NO_6$. *C* a chemiában a szén jegye, ennek az elemnek alakulatai elvezetnek az ásványtan legfényesebb ormáig, a hol t. i. a gyémánt tündököl, mely a legtisztább szén. *H* a hydrogenium jegye s a víznek egyik alkatrésze. Ez elkalauzol a harmatcsöpptől az Oczeánig! *O* az oxygenium jegye s ez hova vezet? Mindenüvé, különösen az élethez magához, melynek egyik alapföltétele.

És a földi jelenségeket véve eljuthatunk a csillagokig is? Miért ne. Csak az imént költözött el Bunsen halhatatlanságba. Ő Kirchhoffal a spectral-analysis fölfedezője. Úgy a mint prizmával a nap fényét bontották föl a szivárvány szineire, felfogták, felbontották és elemezték az égitestek színképeit is, meghatározták a sajátságokat, ezet pedig egybevetették földünk világló elemeivel

színképeivel, és ekkor következtettek az égitestek azonos alkatrészeire!

Szóval, a zúgó éjibogár koppanásától eszmelánczolat útján belemerülhetünk a tudomány egyetemébe s megtanuljuk, hogy a jelenségek között összefüggés van; és ha mi az ismeretet szakokra bontjuk, ez munkafelosztás, a melyre emberi gyengeségünk szorul.

Igen! de lehet-e a zúgó éjibogártól, teszem azt, a művelődéstörténetbe jutni? Hogyne! Ennek a bogárnak tudományos neve Scarabeus, ennek a nemnek Egyptomban élő alakját a régi Egyptomiak szentnek tartottak, akár az Ibis-madarat vagy az Ichneumongyikot és épen azért sűrűn ábrázolták, kifaragták, sokszor igen értékes anyagból is; a kis példányok ma ékszerszámba mennek. Ennek a révén belékerülünk az ó-egyptomiak történetébe, művelődési viszonyaiba s e csapáson haladhatunk a mai napig!

És eljuthatunk a legmagasztosabb érzelmek világába is. A Scarabeusnak egyik bogárrokona, a Sisyphusbogár, összeáll párosan, gömb-galacsint alakít, a melynek belsejébe rejti ivadékát. És ez a bogárpár egy perczenetre sem hagyja el a galacsint, együttesen gördíti mind tovább és mindaddig, a míg az ivadék biztosítva nincsen! Ez tiszta szülői szeretet, hasonló a jó emberanya szeretetéhez, mely a kisdedet nem bízza másra. Ennek pedig az a világos tanúsága, hogy az érzelem az élőlények sorában egy és ugyanaz és csak a fokozat az, a mely különböző.

A modern iskolát azzal vádolják, hogy csak az ismeretre fekteti a súlyt, a kedélyt, a finomabb érzést nem fejleszti. Oknak a szakoktatást mondják. Ám a szakszerüen oktató, ki azonban művelt ember is — a kettő nem jár mindig együtt — a látszólag rideg szakban is megtalálja a kedélyre, a szívre ható elemeket és a midőn alkalmazza, nemcsak oktat, hanem nevel is.

A leíró madártan lehet igen sivár szaktudomány; de ott van a madárfészek, telve a legboldogabb családi élet valóságaival. Ez arra bír, hogy édes emberotthonunkat is — ha van — családi *fészeknek* nevezzük! mi tartóztathatná fel az oktatót, hogy ezt megragadva, a legüdvösebb hatást gyakorolja a még alakítható szívre és kedélyre? Ott a virág, ott az egész élő természet!

Ha van a modern szakoktatásnak eredendő büne, úgy minden bizonnyal az, a mit egyoldaluságnak nevezünk. A zsenge, fejlődő elmét a szakoktatók sora ragadja meg szakszerűséggel, és minthogy a zsenge elme mégsem fogadhatja be tömegesen a szakszerűség táplálékát, következik annak adagolása mind kisebb pilulákban, a mi azonban az alaposság rovására esik; ez nem *oktatás*.

Sőt magok a szakoktatók nagyra tartják a rideg szakszerűséget; így kiváló szakemberek is; de hol marad az érzés, a tiszta emberi, a mely nélkül a család, a nemzet, az emberiség nem férhet meg keblileg egymással; pedig az iskolának az is feladata, hogy ezt biztosítsa, erősítse. Nem is az oktatásra szoruló zsenge elmén, hanem az oktatón fordul meg minden, kinél nem elég, hogy valamelyik – mondjuk természettudományi — szakban kitünő, hanem hogy ezen felül müvelt, finom érzésü ember is legyen; hogy szigorú szakismeretén felül a szép és nemes iránt is tudjon hevülni, ismerje ennek forrásait, mert csak ekkor jutott maga az oktató lénye egyensúlyba, csak ekkor emelkedik föl azokig a szintájakig, a melyek a jelenségek szakszerű latolásán felül lehetővé teszik a viszonyítást, el egészen a szivre és kedélyre ható elemekig — tehát az igazi nevelésig.

És ebben rejlik a szakszerűségnek védelme; de csak annak, a mely a müveltséggel karöltve jár.

Sokszoros az a vád, hogy a természettudományok szakszerű oktatása «istentagadáshoz» vezet. Hosszú életem minden tapasztalata, minden olvasmányom pedig azt tanusítja, hogy ilyen meg sem fogható végleteken csak a féltudás, a félmüveltség, az egyoldaluság töri magát, hogy végre mindig leroskadjon. Nem ismertem magasztosabb viszonyt annál, a mely minden korszakok legnagyobb mathematicusát, Gauss Frigyes Károlyt, a magyar Bolyai Farkassal, az egyetlennel, ki akkoron — a XIX. század elején — Gaussnak méltó társa, legbensőbb barátja volt s a páratlan lángelmét útján értelemmel követni, fölfogni birta, egybefüzte.

Ezek a férfiak úgyszólván a végtelenségbe pillantottak; mondhatni minden létnek végső okát közelítették; de az a nagy müveltség, mely a szakon túl mindkettőnek sajátja volt, a szépnek

és nemesnek ebből fakadó kultusza, nem az atheismusba, hanem saját parányiságuk fölismeréséhez vezette mind a kettőt.

Az elöregedett, az élettől elgyötört Bolyai alig várja, hogy visszatérjen mint parány a természet ölébe; és barátja, a szellemóriás Gauss, így búcsuzik tőle és így vigasztalja:

«És most élj boldogul, te jóságos. Legyen tenéked az az álom, a melyet életnek nevezünk, édes; előize az igazi életnek ott igazi hazánkban, a hol a fölébredt szellemet nem nyűgözi a lomha test bilincse, a korlátolt tér, a földi szenvedések ostora és kicsinyes vágyaink és szükségeink ingere. Hordozzuk a terhet a pálya végéig; de ne tévesszük szemünk elől a magasabb czélt. Ha aztán óránk elkövetkezett, örömmel teszszük le a terhet s hagyjuk legördülni a sűrű függönyt». (Gauss Bolyaihoz 1802 decz. 3.)

És ismét:

«A kedélyállapot énünkhöz tartozik, létünk alkotója adta és mi keveset változtathatunk rajta. Én pedig éppen az élet semmiségében találom legfőbb biztosítékát egy bekövetkező szebb átalakulásnak. Ezzel vigasztalódjunk. (Gauss Bolyaihoz 1848 jan. 20.)

Joggal kérdhetem: hol van itt az atheismus, a melynek fölidézésével a természettudományokat vádolják?

Mindezek után kimondhatjuk, hogy a természettudományok oktatása az iskola minden fokán föltétlenül szükséges; de ne álljon az a szakszerű tények puszta átnyujtásában, hanem járjon felhasználásával és kiemelésével mindannak, a mi viszonyítás útján a nemes érzések felköltésére s a kedélyvilágra fejlesztőleg hat.

Önök hivatva vannak, hogy majdan a nemzet serdülő ifjúságát, tehát minden reményét és ebben jövőjét oktassák — és szívem igaz öröme, hogy ezt az előadást itt megtarthattam.

Budapest. *Herman Ottó.*

AZ INTŐCZÉDULÁK.*

Vizsgáljuk meg együtt, ha megengedik, az intőczédulák szerepét, hatását, létjogát a felsőbb leányiskoláknál tekintettel azoknak benső életére és a tanügyre nézve egyáltalában.

Tény, hogy a mi felsőbb leányiskolánk tizenkét egész évig állott fenn, addig a míg városi volt, minden intőczédula nélkül és úgy hiszem, senki sem érezte akkor ennek hiányát.

Igaz, hogy a tananyag akkor jobban volt beosztva, sokkal szabadabban is mozoghattunk és tanár meg tanítvány lelkesebben végezhette, lelkesebben végezte teendőit!

A gymnasiumoknál és más középiskoláknál az intőczédula főkép arra való, hogy a szülők elő legyenek készülve arra, hogy gyermekeik esetleg az év végén megbukhatnak és nem eresztik őket fel a magasabb osztályba. Minthogy a gymnasium már kenyérkereseti pályára készít elő s lehet mondani, hogy jelenleg a gymnasium nyolcz évi dressura arra, hogy a növendék végre letehesse az érettségi vizsgát és átléphessen a valódi kereseti szakiskolába vagy egyetemre, ott az intőczédula jogosultsága bizonyos mértékig, érthető! A szülőket idejekorán akarják arra figyelmeztetni, hogy a növendékeket más pályára kellene kiképezni, mint a minőre őket szánták.

De a felsőbb leányiskola nem készít elő semmi szorosabban vett kenyérkeresetre. Hivatása az, hogy általános műveltséget adjon, a mi egy sokkal, de sokkal magasztosabb, szentebb hivatás. Nem szükséges, hogy dressirozzon; taníthat, nevelhet. A felsőbb

* Felolvastatott a kolozsvári állami felsőbb leányiskola módszeres gyülésén, 1899 decz. 15-én.

leányiskolának tehát csakis azon növendékeket kell igyekeznie kebeléből eltávolítani, a kik a többiek haladását esetleg meggátolhatnák. De ezt az esetet kivéve, a felsőbb leányiskola elég gazdag arra, hogy kevésbbé tehetséges növendék is melegedjék az ő fényében és vegyen át annyi műveltséget, a mennyit képes magába szívni.

A felsőbb leányiskolánál tehát, ha hivatásának megfelel, az intőczédula özöne nem jogosult, csakis legeslegfeljebb azon egyes, kivételes növendékekre nézve, kik sehogy sem képesek a többi növendékekkel haladni és esetleg meg is akadályozhatnák a többiek haladását. Akkor, de csak is, ha a tantestület előbb minden más módot megkísérlett, hogy a növendék eszét megnyissa, hogy benső akaratára hasson és ez nem sikerült, ha előre látja, hogy kénytelen lesz megbuktatni, csakis akkor van szerintem joga intőczédulával keseríteni a szülőket, hogy azokat erre előkészítse.

De mint buzdítás, hogy a növendéket tüzetesebb tanulásra indítsák: nagyon is gyenge buzdítás.

Mert ha sikerül is az illető tanárnak a félelem által fölrázni a növendéket a restségből, a félelem egy olyan aljas eszköz, hogy azzal hatni igazán nem használ a tanügynek. Ellenkezőleg, meg kell szerettetni a tanulást, a tananyagot s a szeretet által kell lelkesedést ébreszteni a még alvó, tengő lélekbe; de az az intőczédula soha sem szeretteti meg sem a tanárt, sem a tananyagot senkivel, soha senkivel.

Legfeljebb kényelmesebb!

Kényelmesebb, ha a növendék nem ért valamit, vagy nem képes valamit elég gyorsan felfogni, egy ötöst beirni neki, mint azon törni fejünket, hogyan lehetne a növendék eszét meghódítni, figyelmét lekötni, akaratát felkölteni és a növendéket végre gondolkodásra ébreszteni, úgy, hogy megértse azt, a mivel tudását gyarapítani akarjuk.

A lelkes tanító, az ki szereti hivatását és valóban hivatásának él, nem érzi annak a szükségét, hogy szigorú legyen. A szigorúság csak a kisszerű emberek, a szűk látókörű, korlátolt eszű, lélek nélküli lények eszköze. A tehetséges, belértékkel bíró, ember-

szerető, önzetlen, lelkes tanító sokkal hatalmasabb és sokkal többet ér el minden szigorúság nélkül. Soha sem fenyegetődzik a négyesekkel vagy ötösökkel, mert nem akarja, hogy növendéke csupán a calculusért tanuljon. Úgy tud tanítani, nevelni, hogy minden növendék, külön-külön érzi tanárának meleg érdeklődését, érzi, hogy tanára vele együtt iparkodik, erőlködik. Sőt még azt is hiszi, hogy csupán csak vele törődik, erőlködik s akkor, bármilyen rossz is a tanrendszer, a tanítás, a tanulás mégis az lesz, a minek valóban lennie kell: igaz öröm, a léleknek valódi fejlődése, művelődése, gazdagítása, nem pedig az emlékező tehetségnek a megnyomorítása, megbénítása az egész életre.

A felsőbb leányiskola, azt hiszem, megadhatja magának ezt a luxust, mivel, hála Istennek, nem dressiros semmiféle végvizsgára, hanem a valódi életre kell, hogy ébreszszen.

Megadhatná magának azt a luxust is, hogy tanárai ne legyenek csupán állami hivatalnokok, hanem első sorban lelkes tanítók, lelkes nevelők.

Megadhatná magának azt a luxust, hogy — ezen kalmár korban, a midőn mindenki csak az anyagi jólét után fut és lelkesen egyedül azzal törődik — tanárai megtartsák egy kis szikráját az ideál cultusának a pénz uralma ellen.

Mert hát természetes, hogy mindenki saját és családja jólétét és kényelmét keresi e földön. De ha más életczél nincs, akkor valóban oly sivár, oly örömtelen az élet, hogy nem is érdemes az ily életet végig élni. Aztán a pénzszomjnak nincs határa. A mi ma luxus, holnap már nyomornak látszik és az úgynevezett «életszükség» határa rohamosan mind tovább és tovább terjed.

Horváth Árpád barátom egyetemi tanár volt a Bach-korszak alatt és 600, mond hatszáz frt évi fizetéssel tartotta fenn egész családját, azalatt pedig lelkesen küzdött a magyar eszméért, a magyar eszmék diadaláért. Soha sem panaszkodott.

Ma már a kenyér nem elég, kalács kell kenyér helyett, hozzá vaj, fáczán, őz, aztán saját ház! Nemsokára hintót és lovakat is fognak számítani az élet legelső, nélkülözhetlen szükségeihez. Hisz a vágy véghetetlen. És ne higyje senki, hogy előbb biztosítani

akarják a szellem apostolai az anyagi életet, majd aztán foglalkoznak a szellemmel. Ez tévedés. Ha egyszer elnyomta az anyag a szellemet, azt örökre elnyomta. És még sem boldogít!

A mi általános kalmár világunkból (tisztelet a kivételeknek) hiányzik a lelkesedés, a közös szent törekvés egy magasabb eszméért, hiányzik a hit saját maga művében. Mert a ki csak pénzért dolgozik, az csak gyarló munkát végez.

Hagyjuk tehát, hogy a tanügy «hivatalnokai» törjék csak tovább fejeiket azon, hogyan lehessen lehető legkevesebb fáradsággal lehető legtöbb anyagi jót szerezni (a mi majd minden magán vagy nyilvános összejövetelnek egyedüli, leplezett vagy leplezetlen, de érdekfeszítő thémája); mi e pénzimádás ellenében azon törjük fejeinket, hogyan lehetne legsikeresebben isteni művet végezni, életre ébreszteni és hogy ha ezt lelkesen teszszük, még ha száraz kenyeret eszünk is, boldogabbak leszünk az elsőknél, életünk mindenesetre sokkal érdekesebb lesz.*

A felsőbb leányiskolák, épen helyzetöknél fogva, megadhatnák magoknak azt a luxust, hogy az eszméiért küzdő kis phalanxot alkossanak, főkép ha hovatovább annál több nőt fog alkalmazni. Mert a nő, mindent összevéve, mégis önzetlenebb, mint a férfi és ez egyik nagy felsőbbsége, csak ne hagyja magát a kalmár kor romboló árja által elragadni!

Kolozsvár. *De Gerando Antonia.*

* E sorok elmondására, melynek igazát annyian érezzük, eme lelkes kis czikk írója valóban illetékes. Ő, ki ha akarná, kényelemben élhetne, 20 év óta dolgozik kitartóan eszméiért és költi még magánjövedelmét is másokra s mint ez szokott lenni, gyakran hálátlanok támogatására. És még sem bánt meg és vissza nem vont életében soha semmit.
Szerk.

OLVASMÁNYTÁRGYALÁS.

Alig van a kezdő tanítóra nézve nehezebb feladat, az olvasmánytárgyalásnál, s alig van ennél vonzóbb, hálásabb. Az a tér ez, a melyben a gyakorlott tanítók is sokat tanulhatnak egymástól a felfogás s az eljárás tekintetében. Ezért kívánatos, hogy nevelésügyi folyóiratokban minél gyakrabban mutassuk be tanítói eljárásunkat, egymás okulására s az ügy hasznára. E felfogásból kiindulva, örömmel engedtem kedves szerkesztőnk felszólításának, s bemutatom egy órai tanítás anyagát, remélve, hogy szerény kísérletem másokat hasonló irányú tevékenységre buzdít.

Az «*Álmos*» című olvasmányt tárgyalom a felsőbb leányisk. I. osztályában. (Magyar olvasókönyv a polgári leányiskolák I. osztálya számára, szerk. Sebestyénné Stetina Ilona.) Megelőzőleg olvastuk és tárgyaltuk már a hún mondakör több tagját, a gyermek lelke már járt a mondák ama bűvös országában, melyben olyan otthonos a meséken áhitattal csüngő elméje. Hallott már a hún birodalomról, Attiláról s legutolsó olvasmánya a hún birodalom feloszlásáról, Csaba királyfiról s a hadak útjáról szól. A tanítás tehát itt veszi fela fonalat, az ismert folytatásaként tárgyalva az ismeretlent, *bevezetésül* egy-két kérdést intéz Attiláról, birodalmáról, feloszlásáról, a hazatérő Csaba királyfiról. A tanítás további menete ez:

Tárgyalás:

1. *a)* Az olvasmány elmesélése.
   b) Az elmesélt kikérdezése.

2. *a)* Az olvasmánynak mondatonkint olvastatása és a mondat körén belül az ismeretlen fogalmak megmagyarázása.

b) Az olvasottak kikérdezése.

Befejezés: Az olvasmány összefoglaló elmondatása. A tanítás alakja, mint ez a dolog természetéből következik, javarészben kérdésekkel kifejtő, csupán a mi a monda elmesélését illeti, közlő. Szemléltetési eszközök: egy véső, a turul madár képe, a fa törzsét, lombozatát, koronáját kellőleg feltüntető kép és Európa térképe. Ezeket kell, az olvasmány megérthetéséért szemléltetni.

A bevezető kérdések után elmesélem az olvasmányt, lehetőleg úgy, a hogy meg van írva. Fődolog itt az élénk, lebilincselően vonzó előadás. Van-e kedvesebb a gyermekek előtt a mesénél? A mesemondó öreg anyóka vagyok most, a ki az egész lelkét beleönti a monda elregélésébe. Az apróság kigyúlt arczczal figyel; fülét megüti egy-egy eddig nem hallott kifejezés, de ime rögtön utána mondom a hozzá legközelebb álló rokonértelmű szót, most még nem magyarázatképen, csak mintegy önkénytelenül. Az olvasmány elmondásának tehát kettős haszna van: felébreszti az érdeklődést és megkönnyíti a tulajdonképeni olvasmánytárgyalást, megértetvén a fogalmak nagy részét már itt, úgy, hogy később csak számot kell róla adni a gyermeknek.

Ne tartsuk fölöslegesnek az elmeséltet el is mondatni. Ebből megtudjuk, hogyan értette meg és mi szorul még magyarázatra.

Következik az olvasmánytárgyalás legfontosabb része: a mondatonkint olvastatás és a fogalmak megmagyarázása. Azaz talán nem is fejeztem ki magamat helyesen. Ha a fogalom megmagyarázásán azt értem, hogy a gyermek az olvasmány minden fogalmát (logikai értelemben) meg tudja határozni, akkor az ilyen fogalom magyarázástól őrizkedjem. A czél csak az, hogy a gyermek az olvasottakat megértse, a saját, rendelkezésére álló szókincsével ki tudja fejezni s az újonnan szerzett fogalmakat a saját fogalomsorába a kellő helyre tudja illeszteni. A leghelyesebb tehát minden fogalom meghatározást mellőzve az ismeretlen fogalmat lehetőleg megközelítő rokonértelművel kifejeztetni. Ezzel — úgyszólván — szemléltetek: ime ez a fogalom ehhez a már ismert fogalomhoz hasonlít legjobban. Természetesen olyan fogalmakról

szóltam, melyeket nem lehet közvetlenül, külsőleg szemléltetni, mert ezeknél maga a külső szemléltetés a leghelyesebb.

De ime az olvasmány első szakaszainak tárgyalása.

Olvassa el az olvasmány czímét! (Álmos.) ki volt Álmos? (A magyarok egyik vezére.) Miért hívták Álmosnak? (Mert csodálatos álom jósolta meg születését.) Olvassuk el az első mondatot!

Mikor Csaba királyfi hazatért az ős hazában maradt magyarokhoz, elbeszélte ezeknek, hogy Attila, az «Isten ostora», milyen hatalmas, nagy birodalmat alapított a Kárpátok aljában, a tejjel-mézzel folyó Duna és Tisza sikján.

(Hogy meggyőződjem: hogyan értették meg ezt, kérdéseket intézek.) Ki volt Csaba királyfi? Mit olvastunk Csaba királyfiról? Hol volt az őshaza, a hova Csaba visszatért? Mit beszélt el Csaba az őshazában maradt magyaroknak? Ki volt az az Attila? Miért hívták Attilát az «Isten ostorának»? Mondjon rokonértelmű szót *hatalmas* helyett! (nagy, igen nagy, erős, erőteljes.) Hol alapította Attila ezt a hatalmas birodalmat? Mutassa meg a térképen! Hol volt Attila tanyája? Milyennek mondotta Csaba Attila országát? *(tejjel-mézzel* folyónak.) Mit akart ezzel kifejezni? Talán azt, hogy ott a folyókban víz helyett tej és méz folyik? Korántsem. Azt akarja mondani, hogy nagyon gazdag. A hol az emberek tejben bővelkednek, ott sok tehén lehet, azoknak sok és jó legelő, meg takarmány kell. A méhecskének is sok-sok szép virágos rét kell, a melyről mézet gyüjthet. S a hol ez mind meg van, az az ország gazdagságát mutatja. A biblia is beszél ilyen tejjel-mézzel folyó országról; melyik az? (Kánaán.) Mit olvastunk e mondatban?

Folytatjuk.

Biztatta is őket, hogy soha se feledjék el a húnok birodalmának régi dicsőségét,

Mire ösztönözte Csaba királyfi a magyarokat? Melyik szó helyett mondtam ezt: *ösztönözte?* (Biztatta.) Milyen szók ezért: *biztatta, ösztönözte?* (Rokonértelműek.) Ki volt az, a ki olyan világra szóló dicsőséget szerzett a húnoknak? (Attila.)

Folytassuk!

s ha elég erősek lesznek, keljenek útra nyugat felé és foglalják vissza Attila király örökségét.

Mire ösztönözte Csaba a magyarokat? Mondjunk rokonértelmű szót e helyett *útra kelni.* (Megindúlni, útnak indulni.) Miért kellett a magyaroknak nyugat felé indulni? (Mert arra feküdt Attila öröksége.) Miért mondhatták a magyarok, hogy Attila birodalma az ő *örökségük?* (Mert rokonai voltak Attilának.) Kikre szoktak az emberek valamit örökbe hagyni? (Rokonaikra.) Miért hagyta tehát Attila birodalmát a magyarokra? (Mert rokonai voltak.) Hogy nevezik azt, a mit örökbe hagynak? (Örökség.) Mi volt Attila öröksége? (A hún birodalom.)

Foglaljuk össze ennek a szakasznak a tartalmát.

Olvassuk:

Századok múltak el a hún birodalom elpusztulása és Csaba királyfi halála után.

Mennyi idő múlt el a hún birodalom elpusztulása és Csaba királyfi halála után? (Századok múltak el.) Mit mondhatunk e helyett: *századok?* (Sok száz év.)

Olvassuk:

. . . . de a szcithiai magyarok híven elméjükbe vésték, a mit mondott —

Kik vésték elméjükbe Csaba mondását? Miért hívjuk őket szcithiai magyaroknak? Hol volt Szcithia? (Megmutatom a térképen.) Fejezzük ezt ki másképen: *elméjükbe vésték.* (Nem feledték el.) Láttak már vésőt? Ime! (Megmutatom.) Miből van ez a véső? Mire szoktak vésni? (Kőre, márványra, ezüstre.) Ha valamit a márványba bevéstek, le lehet azt úgy törülni, mint a hogy én most a táblára irt vonalat letörölöm? Le lehet törölni az ezüstbe vésett betüt, czimert? Ilyen vésővel vésték a magyarok elméjükbe Csaba mondását? Ők úgy megjegyezték, hogy soha-soha el nem feledték, emlékezetükből ki nem törölték. Én is azt mondom maguknak: vessék emlékükbe Álmos mondáját. Mit akarok ezzel mondani?

Folytatjuk:

— *s nem felejtkeztek meg a rájuk váró gazdag örökségről.*

Miről nem felejtkeztek meg a magyarok? Mi már tudjuk, hogy miért mondhatta a rájuk váró örökséget gazdagnak? (Mert a hún birodalom tejjel-mézzel folyó volt.)

Tovább:

Minél jobban megsokasodtak, ... Mondjunk rokonértelmű szót e helyett: *megsokasodtak.* (Elszaporodtak, sokan lettek.)

Olvassuk:

.... *minél jobban érezték harczi erejüket,* .... Mit éreztek? (Erejüket.) Milyen erejüket? (Harczi erejüket.) Mit értünk ezen: *érezték harczi erejüket?* Tudták, hogy sokan vannak, hogy elég erő van karjukban a fegyverforgatásra, hogy bármilyen nagy ellenséget le tudnának győzni.

Tovább:

annál türelmetlenebbül várták a fölöttük őrködő isteni hatalom intését,

Miért nem indultak meg azonnal, a mint megsokasodtak és érezték harczi erejüket? Mire vártak még? Soha sem kezdtek semmi fontos dologba, a míg nemzeti istenük, Hadúr, értésül nem adta beleegyezését, a míg isteni hatalomtól intést nem kaptak. A magyarok milyen érzelmét mutatja ez?

(Vallásos érzelmét.)

hogy mikor induljanak útra nyugat felé,

Ma már tanultunk egy más kifejezést e helyett; *útra indulni.* (útra kelni.)

Foglaljuk össze e szakasz tartalmát!

(Először kérdések segítségével, majd önállóan.)

Olvassuk:

Mikor az idő betelt, az intés nem maradt el.

Tehát mikor következett el az intés? (Mikor az idő betelt.) Mondjunk e helyett rokonértelmű kifejezést! (Az idő elmúlt, lefolyt.) Igen; elmúlt, lefolyt egy meghatározott idő. Emlékszünk még arra, hogy Attilának a táltos megjövendölte, hogy 7 száz, 7 tíz és hétszer egy esztendőnek kell elmúlni, míg az Isten kardja napfényre jő. Mikor ez a hármas 7 eltelt, az idő elmúlt, elfolyt, betelt, napfényre jött a kard. — Itt is elmúlt, betelt

az idő, melyet Hadúr kiszabott, az intés elkövetkezett. Lássuk, hogyan következett el?

Olvassuk!

Csudálatos módon történt.

Milyen módon? Rendes, természetes, mindennapi módon?

Folytatjuk:

Régi-régi irásokban így találjuk följegyezve az erről szóló hagyományt.

Milyen irásokban van följegyezve? Miért van így írva: *régi-régi irásokban?* Miért írták le kétszer a *régi* szót. (Azt akarták kifejezni, hogy az írások nagyon régiek.) Akkor mindjárt leírták az emberek ezt a csudás történetet? Nem; akkor az embereknek harczolniok kellett, nem is értek rá írni megtanulni. Elmondták tehát az apák fiaiaknak, azok ismét fiaiknak, és így tovább egyik száj a másiknak adta, szájról-szájra, egymásra hagyták ezt a történetet, ezért: *hagyomány.*

Szépen mondja egy nagy költőnk:

Száll a madár ágról-ágra,
Száll az ének szájról-szájra.

A hagyományt csak később írták fel, s az írás, a melyben megtalálták mégis: régi-régi. Milyen nagyon régi lehet ez a csudás történet!

Hogy is szólt e történet?

A Csaba királyfi nemzetségéből való Ögyek volt a szcithiai magyarok vezére abban az időben.

Ki volt akkor a magyarok vezére? Kinek a nemzetségéből való volt Ögyek? Hogy mondhatjuk ezt másképen: Csaba *nemzetségéből?* (Csaba családjából.) Csaba ekkor már nem élt, de utódai együtt maradtak; mikor a gyermekek felnőttek, megházasodtak, ott maradtak a szülőik körében. Ép így tettek az ő gyermeik is. Igy folyton nőtt-nőtt a család, s mikor már nagyra növekedett, úgy hítták: nemzetség, *Csaba nemzetsége.* Volt pl. Tuhutum, Huba, Búlcsú nemzetsége. Ha valakiről beszéltek, hozzátették, hogy kinek a nemzetségéből való, mint a hogy most megmondjuk a családi nevét.

Folytatjuk:

Ennek az Ögyeknek a felesége, Emese, csudálatos álmot látott.

Ki volt Emese? Mit látott Emese?

Olvassuk:

Egyszer azt álmodta, hogy szendergése körben a szent turul madár lecsapott rája,

Mit álmodott Emese? hogyan alszik az, a ki *szendereg?* (Nem alszik mélyen; szunyad.) Mi csapott le rája? (A turul.) A régi magyarok szent madara, (megmutatom a képét) sas fajta nagy ragadozó madár, melyet a régi magyarok paizsaikra, zászlóikra címerül festettek. Mikor harczba indultak, a zászlókra festett turulmadarat meglebbegtette a szél, úgy látszott, mintha a szárnyát csapdosná. Ha szélcsend volt, vagy nem volt kedvező szél, a festett turul mintegy lecsüggesztette szárnyát. Mit olvastunk a turul madárról? (Lecsapott.) Mondjunk e helyett más kifejezést! (Hirtelen szállt le.) Igy csapnak le, hirtelen, mint a villám a nagy ragadozó madarak apró zsákmányaikra.

Folytassuk:

s keblén mély sebet hasított.

Mit tett a turul madár? Hogy mondhatjuk ezt másként: *mély sebet hasított?* Belevágta csőrét a keblébe, hogy ketté szakadt a hús.

Folytatjuk:

A sebből patakként ömlött a vér,

Hogyan ömlött a sebből a vér? (Patakként) Mit akar ezzel mondani? (Nagyon, erősen folyt a vére!)

melynek árja annyira nőtt. . . .

Bizonyosan hallották már ezt a kifejezést: *árvíz;* mikor t. i. a folyó vize annyira megnő, megdagad, úgy felemelkedik, hogy kicsap a medréből, szétterjed, kiárad. — Itt minek az árjáról olvastunk? (A vér árjáról.) Mit olvastunk róla? (Megnőtt.)

Folytassuk:

hogy utoljára mindent elborított, a merre csak a szemével ellátott.

Mondjunk rokonértelmű szót e helyett: *elborított!* (Elárasztott, eltakart.)

Mondja el Emese első álmát!

Olvassuk el Emese második álmát!

Máskor Emese azt álmodta, hogy kebléből magas, sudár fatörzsök nőtt.

Mit álmodott máskor? Milyen volt a fa? (Sudár.) Milyen a *sudár* fa? (Magas, karcsú, egyenes.) Nézzék pl. ezt a jegenyefát! (Bemutatom képen.) Ennek egyenesen felnyúló, karcsú, sudár törzsöke van; ennek az almafának pedig (szintén megmutatom képen) széthajlik, elágazik a törzsöke; elmondhatjuk erről is, hogy sudár?

Milyen szót használhatunk: *törzsök* helyett? (Törzs, derék, a fa dereka.) Mondjuk ezt is: az ember dereka, törzse.

Folytassuk:

melynek ágai egyre nyúltak,

Mutassuk meg e képen a fa ágait! Milyen szót használhatunk *nyúltak* helyett? (Nőttek, hosszabbodtak.)

Folytatás:

lombozata egyre terjeszkedett,

Mutassuk meg a fa lombozatát! Ez itt: az ágak és a levelek együtt.

Folytatjuk:

míg végre a csudafa koronája a eget verdeste, s árnyékával beborította a földet.

Miért mondhatjuk e fáról: *csudafa*? (Mert nem volt természetes, mindennapi, közönséges fa.) Melyik a fa *koronája*? (A lombozat legteteje.) Mit olvastunk a csudafa koronájáról? (Az eget verdeste.) Oly nagygyá nőtt, hogy az égig ért, s mikor a szél mozgatta, bele-bele ütődött az égboltozata. Milyen volt a csudafa lombozata? (Oly nagy, hogy árnyékával betakarta, beborította a földet.)

Mondjuk el, a mit eddig olvastunk. Először kérdésekre felelve, majd önállóan.

Körülbelül ennyit tárgyalhatunk egy órán. A sietés, mint mindenütt, itt is káros. A következő óra természetesen az olvasottak elismétlésével kezdődik és úgy halad tovább a tárgyalásban,

most már valamivel gyorsabban, mert a növendékek az olvasmány stilusával már egy kissé megbarátkoztak.

Ha végig tárgyaltuk, következik az összefoglaló elmondatás. Az osztály háromnegyedrésze — ismervén, megértvén az olvasmány valamennyi kifejezését, úgyszólván teljesen azon szavakkal mondja el, a hogy olvastuk; éles eszű, jó emlékező tehetséggel megáldott gyermek könyv nélkül tudja. De ennek csak örvendhetünk; az így át meg át tárgyalt olvasmány igazi kincse elméjének: megismertette egy sereg új kifejezéssel, szép stilusával szinte észrevétlenül fejlesztette nyelvérzékét, gyakorolta olvasni és beszélni tudását, birtokába juttatta egy értékes mondának, s végül, a mit talán első helyen kellett volna említenem, igazi észtétikai élvezetet nyújtott gyermeknek is, tanítónak is.

Igen, a tanítónak is. Nincs a tanítóra nézve nagyobb gyönyörűség, mint együtt érezni, együtt működni a reá bízott lelkekkel.

S míg ajkáról a szó a gyermekek felé száll, míg kérdés, felelet egymást váltják, egy ismeretlen világ tárul fel, a melybe boldogan siet a gyermeki lélek és még boldogabban merül a felnőtt, a kinek a mindennapi élet prózájától sokszor megsértett kedélye szívesen menekül a gyermekkor bűbájos poétikus világába.

Kolozsvár. *Radnótiné Hrabovszky Irén.*

HAYDN «ÉVSZAKOK» CZIMŰ ORATÓRIUMA.

Ez év január 8-án előadta e remek művet a vigadó épület nagytermében Bellovits Imre karnagy vezetése alatt a «Zenekedvelők Egyleté»-nek vagy 180 tagja. A szóló-részeket művészek énekelték s a zenekarban közreműködött még a kir. opera 26 tagja. Mi, élvezői az előadásnak, a karnagy nemes ambicziójának és önzetlen fáradozásának tudjuk be az előadás sikerességét; nagy elismeréssel és dicsérettel emlékeztek meg az előadásról a napilapok is, sőt az ujságírók kivánságára a közel jövőben megismételve hallhatjuk a művet.

Ilyen művet helyes felfogással végig élvezni, bizonyos lelki trenirozottságot tételez föl. Ilyen programzenének minden részét első hallásra kellőképen értelmezni, nem adatott meg akárkinek még a gyakorló zenész is jó eleve érdeklődik egyik-másik tudnivaló iránt, azaz a kellő hangulatra præparálja lelkét. Ámde 9 forintos partitura révén meghallgatni az előadást nagyuri passzió, a mit a kottához nem értő hallgató sehogysem mivelhet. Pedig ilyen időtlen-időkre szóló mű necsak a tapasztalt zenész lelkét gyönyörködtesse, de első sorban nemesítőleg és oktatólag hasson azokra, a kik a körülmények miatt elestek bizonyos zenei ismeretek reczepcziójától.

A tájékozatlannak óhajtok tehát bátorító szóval kezére járni, mert azt is tapasztaltam, hogy a legtöbb ember előre fázik attól a gondolattól, hogy majdnem 3 órán át veszteg ülve megfeszült figyelemmel hallgasson klasszikus zenét.

Az «Évszakok» szövegének értelmét vehetjük szószerint: tavasz, nyár, ősz, tél; elvont értelmezéssel vonatkoztatjuk az ember életének szakaira. — Minden évszak bevezető része más-más han-

gulatot kelt, az első mindjárt azon kezdődik, hogy még fázunk, remegünk a télutó hidegségétől. — Minden évszakban ilyen részek vannak: recitative, ária, karének. Ily modorban fogalmaztak a régi időben, éppen azért jól teszszük, ha az irodalom és történelem révén betekintünk e mű teremtésének korszakába is. — A szóló énekes recitative énekét kisérik a zenekar vonósai hosszan kitartott összhangzatokkal. A szóló daléneket, duettet, terczettet és karéneket kiséri a zenekar kisebb-nagyobb hányada.

Az oratoriumban szereplők földmivesek, vadászok, pásztorok, szóval a természet gyermekei. — Simon a bérlő (Takáts), leánya Anna (Rabinovszkyné), ennek jegyese Lukács (Arányi). Ezek vetnek, aratnak, szüretelnek, fonnak; végzik munkájukat lelki nyugalommal, Istenbe vetett hittel; elégedettek, boldogok, mert nekik legszebb az ő életük, az ő körülményük. Haydn maga is mint igaz művész, naiv lelkű és a természettől ellesett impressziókat tudásával megnemesítve állítja elénk. Nagy mestere volt a hanggal való szinezésnek és festésnek, ő maga minden hangszerhez értett, de legszívesebben játszott brácsán. Az invenczió kiapadhatatlan forrását látjuk Haydnben, pedig e művét már aggkorában irta; dal kél dal nyomában s mindegyik jellemzi a helyzetet s karénekei erőtől duzzadók. Mély vallásossága mellett a pajzán jókedvnek és a komikumnak is nagy mestere volt Haydn, mert nála jobban ki tudná megirni Anna regéjét? Haydn nem csak nemzetének nagy fia, de büszkesége az egész művelt emberiségnek, mert műveit minden nemzet megértheti, dalosak azok és vallásosak. Évek hosszú során magyar meczenás kenyerét ette, innen való kvartettjeiben is a sok magyar vonatkozás.

Az «Évszakok» voltaképen zenei képek sorozata, melyek egységes összefüggése leginkább mutatkozik a «Nyár»-ban, a hol egy nap eseményei folynak le. A képeknek az ember életére vonatkozó reflekszióját az egyes számoknál jelzem. 43 számból áll a mű s ha nem sajnáljuk az előadás előtt kapható szöveg 20 krajczáros költségét, elég jól megérthetjük a művet alant elmondottak segitségével behatóbb tárgyi ismeret nélkül is. Minden szám elején jeleztem a tempót is.

I. rész. A tavasz.

A bevezetésben a zenekar feltünteti az átmenetet a télből a tavaszba.

1) Largo azután Vivace. Flóta, oboa és klarinét a kora tavasz madarait szólaltatják meg; ilyen benyomással szedünk hóvirágot. A recitativeben Simon, Lukács és Anna kijelentik, hogy éjszak felé távozik a tél, zúg a déli szél, olvad a hó.

2) Allegretto. «Jőjj, szép tavasz» a földmívesek vegyes énekkara zenekarkisérettel. Ennél poetikusabb dalt alig képzelhetünk, különösen, ha az ember életére vonatkoztatjuk, mint bölcsődalt. E dalban fölébred a föld nehéz álmából.

3) Simon recitativeje: «A kos felől ragyog a fényes nap».

4) Simon Allegretto dala a szántás munkájáról. A zenekarban brácsa és fagott együttállásban kisér. Üde e dal, miként a márcziusi levegő, miként a gyermek lelke az abc ismerete előtt.

5) Lukács recitativeje előkészíti a hallgatót a következő könyörgő imára, melyet kürt kezd meg, mintha orgona szólna.

6) Poco Adagio. «Légy kegyelmes . . .» Vegyes karban és szóló énekben áhitattal kérnek harmatot és áldást a vetésre. «Mind e joságodért fogadd» fugában a hegedű hárfajátékot utánoz. Ilyen az anya könyörgése, hogy gyermeke lelkében a jónak legyen foganatja.

7) Anna recitativejében a déli szél felhőt hoz.

8) Andante. Lukács és Anna duettje, majd az ifjuságnak kardala: «Oh mi bájos a mezőknek zöld viránya» az öröm kifejezésére teremtett valóságos műremek. Megnyilik az ember szeme s látja, hogy rajzanak a méhek, szökdelnek a nyájak. «Minden élvez, minden örvend, minden élni vágy, mily örömdús és gyönyörtelt élvezet vár ránk» szövegnél a kisérő zenekarban néhány taktus brácsaszóló van. Vonatkoztassuk csak mind e képeket az ember életére!

9) Mæstoso karének szólóénekkel: «Végtelen jóltevő, áldásos Ég!» valósággal megrendíti a hallgatót. Majd Poco Adagióban kürt és fagott duettjére következik a szólózók fenséges à capella

terczettje; berekeszti a jelenetet remek Allegro fuga. «Hálát zeng a szív» szöveggel s érezzük, hogy a gyermek tul van már a konfirmáczió fönséges eseményén.

II. rész. A nyár.

(Egy nap eseményeinek lefolyását festi a költő.)

10) Hasad a hajnal. Adagio. Lukács és Simon recitativeje és karének; oboaszóló, mint a pásztor sípja. E jelenetet csak az fogja fel igazán, a ki a nap keltének égi sceneriájában már gyönyörködött.

11) Allegretto. Simon áriája. A pásztor nyáját gyűjti, hogy legelőre hajtsa, helyenként kürtszó. — Anna recitativeje a rózsás hajnalpirról.

12) Largo karének szólóénekkel. Hatalmas crescendóben kel fel a nap. Allegro dicsérőének: «Üdv! nap néked üdv! te élet bő forrása». — Andante. Bájos terczett: «Hálánk fogadd szerelmedért».

13) Simon recitativeben «Már összegyűlt a víg ifjúság» kezdődik az aratás.

14) Lukács recitativeje a vonósok sordino kiséretével: «A déli nap mily égető». Csalfa délibábot nemcsak rónán látunk, de különösen életünk delének elején, mikor legjavában dúslakodunk a szenvedélyekben.

15) Lukács cavatineje, flóta, oboa és sordino vonós kísérettel. Látni véljük a fülledt levegő rezgését.

16) Poco Adagio. Anna recitativeje ligetet varázsol szemünk elé, hol susog a nyárfa levele, csörgedez a patak, vidáman repdes a lepke; a flótának szép a szólama, oboa fejezi be.

17) Adagio. Anna áriája: «Mint üdít a mélaság», letelepedtek a patak partjára s gyönyörüen megszólal az oboa, mint a pásztor sípja. Elragadó jelenet.

18) Szólózók recitativeje szélvészt hirdet. Poco adagio tempóban a vonósok sordino pizzicatója kövér esőcsöppek hullását festi, közben tompa mennydörgést imitál a timpani és remegünk, mert félelmetes és gyönyörűséges nekünk a vihar.

19) Allegro assai. Lecsap a menykő! Flóta imitálja a villám

czikkázását triolákkal. Egy pauzában várakozunk és hatalmas menydörgést hallunk. A timpani tremolóz, a vonósok trilláznak, a sivító szélvészt csinálják a fuvók; közben ismét fényes a villám, zúg a záporeső, összecsapnak a felhők s a dörgés decrescendo morajjal távozik. A munkások kara rémesen kiáltja: «Jaj nekünk! nincs menekülés!» A hanggal való festésnek fenséges jelenete ez. Az Allegro tételben megremeg a föld s víz borítja el, halljuk egy-egy felriadt madár hangját; végül a vonósok halk játékával lecsillapodik a háborgás, a basszok orgonapontot játszanak. És ki nem remegett élete kritikus perczeiben? És ki nem szenvedte még lelke háborgását? És kinek gyötrelmes fájdalmát nem tisztította meg a vihar? Üdítő ozonnal telik meg a levegő, lecsöndesedik zaklatott szivünk s visszanyerjük lelkünk békességét.

20) Allegretto. A szólózók terzettje az esti alkonyat ragyogó polychrom-képét festi. Halljuk a hazatérő kolompos nyáj járását, megszólal a flóta mint prücsök cis-d hangon, fagotton brekeg a béka. Az énekkarban megkondul az est harangja, kürt csinálja és a nap izgalmai után «Édes álom vár reánk.»

III. rész. Az ősz.

21) Allegretto. Anna recitative-jében örvend, hogy jól fizet a termés. A bevezetésben fagott és flóta szólamvivők.

22) Lukács és Simon recitative-je.

23) Allegretto. Szólózók terzettje: «Így áldja a serény munkát az Ég» szöveggel az ember törekvését dicsőíti. Az általános örömöt nagyon jól szinezik a fagott, oboa és flóta s a vonósok spiccato kisérete. Később Piu Allegro fugában énekli a kar: «A valódi jó sok fáradást kiván».

24) A recitative terzettjében gyümölcsöt szednek s incselkednek a legények a leányokkal.

25) Allegretto. Anna és Lukács bájos duettje szemlélteti a természet gyermekeinek tiszta lelkét, fagott és klarinet kezdik a dallamot. Majd az Adagio-ban örök hűséget fogadnak egymásnak a szerelmesek.

26) Simon recitative-je a letarolt föld vadállatairól szól.

27) Allegro. Simon áriájában a hegedük tizenhatod hangjai szemléltetik az avar zörgését, a basszók nyolczad hangjai feltüntetik a vadászkutya halk járását; a gazda füttyent ebének flótahanggal. Majd Piu moto tempóban a vad után iramodik a kutya, lesbe áll, dördül a puska, de szárnya már meg nem menti a madarat.

28) Allegro. Lukács recitative-je. A vonósok a menekülő nyulak iramodását kitünően jelzik.

29) Vivace. Nagyszerű vadászjelenet. Főszerepük van a kürtöknek, puzonoknak és a vadászok karának. Fagott és brácsa adja a hajszolt őz csörtetését. «Hajrá» kiáltással üldözik a vadászok a nemes vadat; a női karral szép klarinet duett szól; a «Halali» karral együtt szólnak az összes fuvók és terítékre kerül az őz. — Nemde, az emberek sorsában is a védtelent űzik s nyomják el s a hajszában az erősebbé a győzelem, s a győzelmesé a babér!

30) Anna reczitative-je: «A szőllőtőn csillámlanak az érett sárga szőlőfürtök.»

31) Allegro molto. Az ének- és zenekar kitörő erővel jellemzi a borszüret rusztikus örömét. «Éljen a bor, viruljon a föld, mely élteté.» «Itt a korsó, ujra töltsük», a lépéseket a basszok imitálják. Allegro assai. Kezdetén a vonósok pizzicatója kiséri a fúvókat. Szól az öreg dob, zörög a tamburin, búg a duda, rí a hegedü, sivít a tilinkó, nyafog az oboa, csilingel a triangel sarkantyú helyett, tánczra perdül apraja-nagyja, verik talpukkal a földet, a «Schuhplattler» csak így járja; harsog az ének: «Igyál tehát, pohárt üríts!»

IV. rész. A tél.

A bevezetés kiváló szépen festi, hogyan ereszkedik le az őszi köd, mélabús hangulatot kelt a zene a hallgatóban.

33) Simon recitative-je: «Az év elérte végszakát», szép a kiséret, valamint a következő számban is.

34) Anna recitative-je: «Fény és erő elgyöngültek».

35) Lukács recitative-je: «A tág mezőt és völgyeket fényes hólepel borítja».

36) Presto. Lukács áriája az utasról, a ki a hóban útját veszti; a kiséret találón imitálja a tétova járást, a vonósok pianissimo játéka jellemzi az utas rettegését, fáradtságát. Hirtelen fénysugarat lát, flóta imitálja, Allegro tempóban siet a ház felé. Megható e fejezet s megrendítő az elaggott egyén élete, a ki az övéitől elhagyatott, öregségében menekülést keres.

37) A szólózók recitative-jében az utas barátságos meleg szobában egybegyülve látja a szomszédokat, a hol a legények hálót kötnek s Allegroban pereg a rokka.

38) Nagyon jellemző a fonódal zenekarkisérettel és szólóénekkel; a nők énekét brácsa kiséri, a pergést rendre imitálják a hangszerek. Mind halkabban forog a kerék s megáll.

39) Lukács recitative-jében kijelenti, hogy a mesélő leányt körülállják a hallgató legények.

40) Anna regéje: «Egy szép erényes pórleányt meglát egy földesur». E dal morális iránya, de különösen finomsága s bájossága miatt talán gyöngye az egész műnek. Kezdik a vonósok, a kisérők pizzicato játszanak. Pajzán módon énekel Anna, közben hahotáz a kar s mikor a földesurat faképnél hagyja a leány, majd eldőlnek a kaczagás miatt.

41) Simon recitative-je: «Keletről csipős szél érkezik».

42) Largo. Simon dala: «Im lásd vakított lény, tulajdon élted képe ez». Itt vallja be a költő művének intencióját. «Erény csupán az állandó».

43) Simon recitative-je: «Az lészen hű vezérünk».

44) Allegro moderato. Terczett kettős karénekkel és zenekarral az itélet napjának fenségét festik. «Az égi békét ki nyerendi?» «Ki pártolá az ártatlant» mondja a felelet. «Így győzhetünk s majd készen áll az igért pályabér». A vallásos hangulatot «Vezess a czél felé» szöveggel hatalmas fuga zárja be.

Nem férne azonban e czikk keretébe, ha a művet érdeméhez méltón teljesen ismertetni óhajtanám. Elértem czélomat, ha a hallgató számot tud magának adni arról, hogy ez vagy ama rész, mely figyelmét megragadta, mely hangforrásból származik; elértem czélomat, ha a hallgatót a hangfestés módja gondolkozóba

ejtette; elértem czélomat, ha nemcsak a mű meghallgatására ébresztettem fel vágyát, de a zene művelésére is akár az énekkarban, akár a zenekarban.

Kitérőben felemlíteni óhajtom azt is, hogy ily oratorium szerkezetét, hangszerelését, az összhangzattan, ellenpont és forma tanának keretébe tartozó elméleti ismereteket néhány órás kurzuson népszerü módon megmagyarázhatná egy-egy szakember valamely ismeretterjesztő társaság kötelékében pl. a Szabad Lyceumban. A képzőművészetek országai közül a festészetet s szinművészetet, szobrászatot ma már az oktatás elemi fokán is bemutatjuk az ifjuságnak és mi felnőttek búcsút járunk ily elméleti cziklusok meghallgatására, hogy tanuljunk helyesen itélni, noha közülünk kevesen modelliroznak, kevesen festenek, kevesen reczitálnak; de igenis mindannyian énekeljük nemzetünk imáit s a míg magyar dalainknak még formáik elméletét sem ismerjük, addig sehogysem különbözünk azoktól, a kik a festészet, szobrászat vagy szinművészet ismereteiben tudatlanok.

Csak abban gyönyörködhetünk, a mit ismerünk, a mit átérzünk; önálló itéletünk csak tanulmány alapján lehet; tanuljunk meg érteni a zene nyelvén is, mert különben lelkünk pusztaságában hangzik el a zene szava. Pedig nincs könnyebb nyelv a zenénél, mert csak hét hangja van s még néhány más eleme, de éppen ez elemek kombinácziója okozza sokszor a nehézséget. A partitura olvasása sem nehéz, ha csekély oktatást kapunk hozzá; egyetemünk tükrös vetítő gépe pedig oly tökéletes, hogy a partitura lapját direkt lehetne falra vetíteni s mennyi magyarázatot hallhatnánk megerőltető kottairás nélkül.

A «Zenekedvelők Egylete» bálvány-utczai helyiségében hetenként három izben tart próbát a karmester: vasárnap d. e. van női karének, hétfő este férfikarének, kedden este zenekar férfiaknak és nőknek. Most készülnek a filharmonikusokkal együtt előadandó «Máté passió»-jára.

E sorok olvasói, de különösen a fővárosban oktató tanítók és tanítónők a zenénél nemesebb mellékfoglalkozást nem kereshetnek; annyi köztünk a zenéhez értő, hogy akár százanként

tódulhatnánk Bellovits kartársunkhoz azzal a kérelemmel, fogadjon be minket is énekkarába, zenekarába; az ő szeretetre méltó bánásmódja bátorságot ad a csekély ismerettel biró önkéntes ajánlkozónak is és elvégre a karmesternek nem okoz nagyobb fáradságot ha nagyobb az ének- és zenekara, de nekünk nem lehet mindegy, hogy van-é alkalmunk behatóan megismerkedni a zeneirodalom remekeivel, vagy nincs. Minél többen vagyunk önkéntes művelői az absolut értékkel biró zenének, annál többször van alkalmunk nemesítőleg hatni a nagyközönségre is. Mi, a kik nem vagyunk professzionatus zenészek, nekünk más módon kell megoldanunk a társadalom általános műveltségét emelő feladatot. Sokat kell dolgoznunk, hogy társadalmunkban a komolyabb zene iránt való hajlamosság mélyebb gyökeret verjen, sokat kell okulnunk s oktatnunk, hogy el ne maradjunk más nemzetek mögött.

Budapest. *Komáry Erzsébet.*

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

II. Polgári leányiskolák.*

1. Arad sz. kir. város államilag segélyzett községi polgári leányiskolájának értesítője az 1898—99 tanévről. Közli: Simon Karolin, igazgatónő.

Az iskola egyike a legnépesebb vidéki iskoláknak, továbbfejlesztése égető szükség, tervben is van. Az osztályok mind párhuzamosak voltak (73+67)+(55+53)+(45+44)+(50+49) összesen 436 növendékkel, a 17 magántanulóval a *létszám* 453 volt. A tanári testület 18 tagból állott; köztük tanítónők: *Simon Karolin*, igazgatónő, *Boros Jusztin, Csurgay Jolán, Decsy Gézáné, Ditrichstein Bernátné, Drescher Gizella, Heinrich Etelka, Marinkovich Mária, Steinitzer Jenny, Tagányi Gusztávné, Tanfi Mária.*

2. Budapest székesfővárosi II. kerületi községi polg. leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Szerkesztette Kozma Gyula, igazgató.

A szépen virágzó iskola 9 osztályba 444 növendéket vett fel; az összes osztályok párhuzamosak voltak, sőt a III. osztály számára három párhuzamos osztályt kellett berendezni, szerencsére a pompás új épületben jól megférték a nagy létszám daczára. A növendékek névsora mellett az érdemsorozatot is közli az értesítő, mely a tanulás általános jó eredményéről tesz tanúságot. Az iskolában nem csupán a szokott iskolai ünnepeket tartották meg, hanem a növendékeket tanulmányi kirándulásokra, képtárakba stb. is elvezették. A tanári testület a hitoktatókkal 19 tagból állott; köztük tanítónők: *Glücklich Vilma, Korányi Sarolta, Lengyel Ilona, Szalkay Elvira, K. Tiszay Elza.* Az iskola női kereskedelmi tanfolyammal állott kapcsolatban, melynek 50 növendéke volt.

3. A Budapest székesfővárosi VIII. ker. községi polg. leányiskola huszonötödik értesítője az 1898—99. tanévről. Szerkesztette: Erdődi Imre, igazgató.

Az iskola csak ez évben lett 4 éves és már 9 osztályban 453-ra emelkedett a tanulók száma. Sokat küzdöttek czélszerű iskolaépület hiányában, két bérházban is lévén az iskola elhelyezve. Nagy gondot fordítottak a túlterhelés elkerülésére, ez okból *a módszeres* értekezleteken az elvégzendő tananyag, feladatok stb. részleteit pontosan kitűzték; tanul-

* A felsőbb leányiskoláról szóló rész a mult évi utolsó füzetekben van.

mányi kirándulásokat tettek, iskolai ünnepélyeket tartottak; a növendékeknek *az úszás* tanulását kedvezményes jegyek nyujtása által megkönnyítették. *A tanári testület* a hitoktatókkal 19 tagból állott; köztük tanítónők: *Bárdossy Irén, Bródy Aranka, Greszler Etelka, Greszler Hermin, Janecz Antónia, Komáry Erzsébet, Lencs Anna, Mendlik Lujza, Schmidt Gizella.*

4. A paulai Szent-Vinczéről nevezett irgalmas testvérek vezetése alatt álló Ranolder-intézet (Budapest, IX., gyep-u. 23. sz.) évi értesítője kisdedovójának, elemi és polgári iskolájának s tanítónőképzőjének működéséről az 1898—99. isk. évben.

Az intézetben bennlakó és bejáró növendékek voltak. Bennlakó volt 200. Bejáró 970. Igen népes volt a polgári leányiskola: 76 + 74 + 69 + 67 = 286 növendékkel. Az iskolai fegyelem jó volt; «a tanári kar szoktatással, példával s tanítással igyekszik megvetni minden növendékben az erényes női jellem alapját».

Az intézetet a székesfőváros és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium is segélyezi. A növendékek segélyezésére alapítványaik nincsenek s így csak az óvoda és elemi iskola díjmentes, a polg. iskolában és tanítónőképzőben tandíjat szednek, mindamellett ott is vannak, kik tandíjmentességet élveznek.

A polgári iskolában 10-en tanítottak; valamennyien rendtagok, kik közül 6-nak áll. polg. isk. tanítónői képesítése van.

5. A beregszászi állami polg. leányisk. értesítője az 1898—99. tanévről. Szerkesztette: Engelthaler Róza, igazgató.

Az igazgató jelentésében örömmel említi a növendékek folytonos szaporodását. A tanítást több esetben akadályozta a helyettesítés hiánya. Annyi tagja volt a tantestületnek, mint az osztályok száma s így megbetegedés esetén előfordult, hogy 1—1 osztály tanár nélkül volt. Elég szomorú ez egy állami iskolánál. — A szertár és könyvtárak vajmi kis gyarapodást mutatnak. A tanári testület a hitoktatókkal 7 tagból állott, a következő nőkkel: *Bodenlosz Teréz, Dercsényi Julia, Engelthaler Róza* és *Zágoniné Toperzer Izabella.*

A növendékek létszáma: 48 + 35 + 41 + 23 és kézimunka-osztály 14 = 161. Vallás szerint: róm. kath. 33; gör. kath. 9; ev. ref. 45; izr. 69. Az értesítőben közölve vannak a növendékek érdemjegyei is, miből látjuk, hogy az eredmény megfelelő.

6. A b.-csabai államilag segélyezett községi polg. leányiskola XXV. (1898—99.) értesítője. Közli: Donner Lajos, igazgató.

A tantestület kérvénynyel fordult az iskolaszékhez, a polgári leányiskolának állami kezelésbe vétele és felsőbb leányiskolává való kifejlesztése tárgyában; a város képviselőtestülete el is határozta, hogy az államosítást kérelmezni fogja. A tantestület a szülők óhajára és az iskolaszék beleegyezésével egy továbbképző tanfolyamot nyitott, mely megfelelt volna a felsőbb leányiskola V. osztályának. E tanfolyamon 10-en vettek részt.

A tantestületnek a hitoktatókkal együtt 8 tagja volt, a következő nőkkel: *Haan Emma* és *Kiss Lujza.*

A növendékek létszáma: 32 + 30 + 25 + 20 = 107. Vallás szerint: róm. kath. 25; ág. ev. 36; ev. ref. 8; gör. kel. 1; izr. 37.

Az iskolával kapcsolatosan női ipariskolai osztály is volt.

7. A dévai állami elemi és polgári leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Közzéteszi: Borostyányné Schnegon Vilma, igazgatónő.

Az igazgatói jelentés szerint semmi nagyobb, kiemelkedőbb dolog az iskola beléletében nem történt. A tanártestületben több megbetegedés, hosszabb szabadságolással fordult elő, de helyettes mindig volt s így ez nem akasztotta meg a tanítás rendes menetét. A magas miniszterium az iskolaudvar, illetőleg játéktér rendezésének költségére 655 frtot engedélyezett. — Dicséretes dolog.

A polgári iskolában a következő nők tanítottak: *Borostyányné Schnegon Vilma, özv. Barthóné Máriássy Berta, Kapcza Ilona, Polereczky Irma, Réthi Margit* és *Téglásné Mangezius Irén.*

A növendékek letszáma: 33+21+18+7 = 79. Anyanyelv szerint: magyar 69; német 2; román 8.

8. A dobsinai községi elemi és polg. leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Közli: az igazgató.

Az iskolát mély gyász érte az igazgatója halálával, ki mint 26 éves fiatal ember hunyt el. Leszámítva ezen gyászesetet, más nagyobb dolog ez év alatt nem adta elő magát. A növendékek egészsége kifogástalan volt; tanulmányaik bővítésére kirándulásokat is tettek.

A tanári testületben a következő nők voltak: *Jaeger Vilma* és *Lang Laura.*

A növendékek létszáma: 42+36+29+21 = 128. Nyelv szerint: magyar 56; német 64; tót 8. Helybeli 61; vidéki 67.

9. A dicső-szent-mártoni bennlakással és köztartással kapcsolatos m. kir. állami polgári leányiskola értesítője az 1898—99. isk. év végén. Szerkesztette: Kósa Sándor, igazgató.

Az évet a rendes időben kezdették meg; a tantestület kebelében több változás történt. Örömmel említi az igazgató jelentésében, hogy a csinos és czélszerű egyemeletes épület, mely az iskola czéljára épült, már készen van s így a jövő iskolai év már ott nyittatik meg. A bennlakásban a növendékek havi 15 frtért kapnak a mosáson kívül teljes ellátást.

A tanári testületben a következő nők voltak: *Patakyné Gál Etelka, br. Bánffyné Lázár Ilona, Kohut Kornélia, Palugyay Margit, Henterné Szabó Erzsébet.*

A növendékek létszáma: 20+13+14+11 = 58 (mily boldogság! nálunk egy osztályban több van!).

10. A győri m. kir. állami polgári leányiskola XVII. és az ahhoz kapcsolt női kereskedelmi tanfolyam V. értesítője az 1898—99. tanévről. Szerkesztette: Karsay Jolán, igazgatónő.

Mint minden értesítőben, úgy ebben is, az igaz fájdalom hangján emlékezik meg az igazgató jelentésében elhunyt királynénkról. Máskülönben semmi nevezetes momentum nem adta elő magát. Az egészség kifogástalan volt. Az iskolában zongora-tanfolyam is volt, hol a tanítás konzervatóriumi rendszer szerint történt. A tanártestület kérdést intézett a magas miniszteriumhoz az «általános osztályzat»-ok megállapításánál követendő igazságosabb eljárás iránt. Az igazgató jelentésében felemlíti, hogy Ő Felsége uralkodói jubileuma alkalmára

veretett emlékérem elnyerését az intézetnél alkalmazott minden egyén óhajtotta s így azt a tanfelügyelőségtől meg is kapták.

A tantestületben a következő nők voltak: *Kursay Jolán, Ajer Mariska, Czikann Berta, Lósy Edéné, Nagy Gizella, Rötzer Etelka* és *Timár Fanny.*

A növendékek létszáma: 56+52+41+52+52+49+44+44 = 390; valamennyi osztály párhuzamos volt.

A női kereskedelmi tanfolyamnak 35 növendéke volt.

11. A hosszúfalusi m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1898—99. iskolai évről. Szerkesztette: Killyéni Endre, igazgató.

«A lefolyt év a küzdelmek és nélkülözések esztendeje volt», mondja az igazgató jelentésében. Az új épület még nem készült el, habár azt remélték, hogy elkészül s így az iskolának külön kellett ideiglenes helyet bérelni, miután pedig alkalmas helyet nem találtak, kénytelenek voltak hat külön helyet bérelni. Míg azonban az ideiglenes helyiségek kellő átalakítása elkészült, addig az állami elemi iskola helyiségében tanítottak oly módon, hogy egyik nap az elemi iskola és polgári iskola egyik része, a másik nap a másik része részesült tanításban. Ez a leányiskolánál deczember hó 7-ig tartott. Így már csakugyan küzdelmes év volt. Az intézet fejlődés alatt van s így a leányiskolában még csak két osztály volt. Az iskolával kapcsolatosan internátus is van 30 tanuló részére.

A tanártestületben a következő nők voltak: *Pallós Veronka, Silló Lujza* és *Vass Márta.*

A növendékek létszáma: 31+30 = 61. Vallás szerint: ág. ev. 42; róm. kath. 10; ev. ref. 5; gör. kel. 2; izr. 2.

12. A kaposvári államilag segélyezett községi polgári leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Közli: Nagyné Csorba Mária, igazgató.

Az értesítő a megboldogult királynénk arczképével kezdődik és közölve van benne az a részvétirat, melyet a vallás- és közokt. miniszterhez intéztek, hogy juttassa azt a trón zsámolyához.

A tanártestület 11 tagból állott, a következő nőkkel együtt: *Nagyné Csorba Mária, Aczélné Sebe Zsuzsánna, Tomsitsné Nyeste Teréz, Bajnóczyné Sermán Emerika, Hegedüsné Kürthy Irén, Dittler Regina Ida, Szávay Ella* és *Popovics Anna.*

Közölve van továbbá az értesítőben a 30 pontból álló rendtartási és fegyelmi szabályzat.

A növendékek létszáma: 40+40+37+33+28 és 40 magántanuló = 218. Az első osztály párhuzamos volt. A fegyelem megfelelő volt; két tanulónak a csendes eltávolítás ajánltatott.

13. A kecskeméti államilag segélyezett polgári és elemi leányiskola XXIV. értesítője az 1898—99. iskolai évről. Szerkesztette: Pásthy Károly, igazgató.

Mint a legtöbb értesítő, úgy ez is a királyné arczképével és a gyászünnepélyen mondott beszéddel kezdődik. Az év történetében semmi nagyobb kimagasló mozzanat nem volt. Egyik kartársukat, Dömötör Krisztinát, ki az iskolában kezdettől fogva tanított: nyugdíjazták, kitől a növendékek és a kartársak ünnepélyesen búcsúztak el. A növendékekkel szépiró versenyt is tartottak.

A tanártestület a következő nőkkel együtt 10 tagból állott: *Dömötör Krisztina, ifj. Katona Zsigmondné, Schmidt Jenny, Than Irma, Tóth Emilia* és *Vasváry Ida.*

A növendékek létszáma: 41+40+62+53+33 = 229; az első osztály párhuzamos volt.

14. A késmárki ág. hitv. ev. elemi népiskola és polgári leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. IV. évf. Közli: Kertscher Sándor, e. i. igazgató.

Az iskolafejlesztés miatt több változás volt, de inkább csak személyiek; így Fiala Olgát választották meg a mennyiségtan és természettudományi tanszékre, miáltal az eddigi óraadók az iskolától megváltak. Az iskolában úgy a fegyelem, mint a tanulási eredmény elég jó volt.

A tanártestületben a következő nők voltak: *Fiala Olga* és *Breykné Sternberg Emilia.*

A növendékek létszáma: 26+32+21+19 = 98.

15. A kis-martoni m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola s a vele egybekapcsolt lakatosipar-tanműhely és női kézimunka-tanfolyam értesítője az 1898—99. iskolai évről. Szerkesztette: Krammer József, igazgató.

Az értesítő nagy gonddal és körültekintéssel van összeállítva, de adatainak nagyrésze nem a leányiskolát illeti. A fegyelem kifogástalan volt. Az iskolában felnőttek részére magyar nyelvi tanfolyamokat is tartottak, melyeken 50 férfi mellett 80 nő vett részt. Az iskola a szükséges tanszerekkel fel van szerelve. Az iskolával kapcsolatosan női munkatanfolyam is van, melyet 14 növendék látogatott.

A tanártestület női tagjai: *Király Emma, Krammerné Pottyondy Paula, Mudrony Vilma* és *Oravszky Etelka.*

A növendékek létszáma: 22+19+13+11 = 65.

16. A komáromi m. kir. állami polgári leányiskola VII. értesítője az 1898—99. isk. évről. Szerkesztette: özv. Komjáthy Jenőné Márkus Gizella, igazgató.

Az igazgató jelentésében olvassuk a következőket: A tantárgybeosztásnál figyelemmel voltak a képesítés és hajlamra, a rokon tárgyakat egy kézbe összpontosították s azoknak, kiknek sok feladványt kell javítani, kevesebb órát adtak. Az iskolában külön órában tanítottak: francziát, zongorát és tánczot is.

A tanártestületben vannak: *özv. Komjáthy Jenőné Márkus Gizella, Burghart Adél, Hittrich Józsefné Fülöp Viktória, Pöltzl Irma* és *Schlosser Hermin.*

A növendékek létszáma: 47+56+50+43 = 196. Kik között 5 német anyanyelvű van. Az iskolában 26 magántanuló tett vizsgát. A növendékek által készített kézimunka értéke 708·38 frt.

17. Értesítő a kőszegi államilag segélyezett községi polgári fiú- és leányiskola 1898—99. iskolai évéről. Közli: Endrédi Gábor, gazgató.

Az adatok nagyrésze ezen értesítőben is a fiúiskolára vonatkoznak. A tanítást illetőleg sok nehézséggel kellett küzdeni, mert a tantestület csak annyi tagból állott, mint az osztályok száma s így a helyettesítés csaknem lehetetlen volt, pedig bőven kijutott.

A tanártestületben voltak: *Draskovitsné de Ponti Jolán, Gyurász Irén, Hánély Flóra, Keller Anna* és *Liptay Vilma.*

A növendékek létszáma: 10+17+17+15 = 59, kik között 19 német volt.

18. A kun-félegyházai községi polgári leányiskola II. értesítője az 1898—99. iskolai évről. Közli: Dr. Rettkesné Stetina Róza, igazgató.

Az értesítő két ünnepi beszéddel kezdődik. A tanítást rendes időben megkezdték s mi sem zavarta a rendes menetet. A fegyelem és tanulási eredmény elég jó volt. A gyermekek szórakoztatására kirándultak a szabadba, hol játékkal töltötték az időt, mígnem a czigány megérkezett s tánczczal fejezték be a napot. Az iskola felszerelése úgy látszik még hiányos, mert a növendékok a természettant a gymnasium természettani szertárában voltak kénytelenek tanulni. Ép ily baj volt a tornaterem hiánya is.

A tanártestületben voltak: *R. Stetina Róza, igazgató, Jakubek Emma, Móczár Olga, özv. Pásztorné Gluzek Etelka.*

A növendékek létszáma: 20+18+28+29 = 104.

19. A báró Kemény Kálmánné sz. br. Bánffy Polixena ő nagyméltósága védnöksége alatti maros-vásárhelyi ev. ref. elemi és polgári leányiskola és ezzel kapcsolatos nőipariskola 1898—99. tanévi értesítője. IX. évfolyam. Összeállította: Pap Sándor, h. igazgató.

A beiratásokat és a tanítást a rendes időben kezdték meg. A tanártestületben a következő változás történt: Székely Margitot megválasztották a magyar nyelvi és történelmi tanszékre; a német nyelvi tanszékre hirdetett pályázat azonban meddő maradt.

A tanári testületben voltak: *Székely Margit, Pap Sándorné Urr Ida* és *Szentpéteri Ilona.*

A növendékek létszáma: 46+26+22+21 = 115. A női kézimunka-tanfolyamon 16 növendék vett részt.

20. A nagybányai állami polgári leányiskola VI. évi értesítője az 1898—99. isk. évről. Szerkesztette: Waigandt Anna, igazgató.

A tantestületben több változás volt, mi úgy más órabeosztást, mint tárgybeosztást vont maga után. Szentkereszthy Jolán és Degré Etel a szegzárdi polgári leányiskolától, kölcsönösen áthelyeztettek. Egyik kartársuk súlyos betegségbe esett, kinek helyettesítéséről nagyrészben a tantestületi tagok gondoskodtak. A növendékekkel több tanulmányi kirándulást tettek.

A tanártestület tagjai: *Waigandt Anna, Bencsikné Rácz Anna, Gályné Herepey Katalin, Degré Etel, Kissné Fodor Etelka, Neubauer Hermin.*

A növendékek létszáma: 32+31+29+25 = 117, kik között 2 német és 1 román volt.

21. A Nagy-Enyed városi elemi leányiskola, a m. kir. állami polgári leányiskola és a vele egybekapcsolt női munka-tanfolyam 1898—99. tanévi értesítője. XI. évfolyam. Kiadta: az iskolaszék és gondnokság.

A tanulásbeli előmenetel s az értelmi fejlődés az igazgató jelentése szerint, nemcsak megnyugtatónak, de talán dicséretesnek is mond-

ható; ugyanez mondható a fegyelemről. A tantestületben nagyobb változás nem történt. Steierleinné Lassner Gizella áthelyeztetett s helyére Járossy Bora neveztetett ki. A növendékekkel több tanulmányi kirándulást tettek, többek között még Gyulafehérvárra is ellátogattak.

A tanártestületben két férfi volt, a többi nő és pedig: *Dömök Erzsébet, Füzi Katinka, Hollósné Hajdu Erzsébet, Járossy Bora, Kasselik Emilia, Frenda Eugenia* és *Szávay Ella.*

A növendékek létszáma: 34+34+27+29 = 124 és a női munkatanfolyamon volt 6.

22. A nagy-kikindai m. kir. áll. polg. leányiskola XV., illetve V. értesítője az 1898—99. tanévről. Szerkesztette: özv. Feketéné Petrovics Antónia, igazgató.

Az iskola történetében fontos momentum történt: új és a modern kívánalmakat kielégítő épületet nyert az iskola, mely «impozáns külső díszét tekintve, mint iskolaépület országszerte ritkítja párját». Mint rendesen, úgy ez sem készült el a rendes időben, csak februárban költözhettek bele.

A fegyelem és tanulásbani előhaladás kielégítő volt. Az iskolai takarékpénztárban 376·17 frt volt. A könyvtárak gyarapítására a magas miniszterium 626·05 frtot engedélyezett.

A tanártestület tagjai: *özv. Feketéné Petrovics Antónia, Petrovicsné Német Anna, Jeszenszkyné Tirpák Irén, Abertné Bertalan Sarolta, Szillerné Sztranyavszky Katalin, Asbóth Anna* és *Magenbauer Rózsa* és egy férfi.

A növendékek létszáma: 59+38+36+30 = 163. Kik között volt magyar 81; német 37; szerb 45.

23. A nagy-szebeni m. kir. állami polgári leány- és elemi iskolák XVIII. értesítője az 1898—99. tanévről. A gondnokság megbízásából szerkesztette: Bod Péter, igazgató.

Az iskolánál özv. László Gyulánét nyugdíjazták és helyettesítésével Bodné Persz Katinkát bizták meg. Egyéb nevezetes dolog nem történt.

A tanártestület 6 tagból állott, a következő nőkkel: *Heszné Hauszner Fanny, Kocsuba Róza* és *özv. László Gyuláné.*

A tanulók létszáma: 45+32+18+14 = 109. Nyelv szerint: magyar 56; német 37; román 16.

24. A nyiregyházi községi polgári leányiskola értesítője az 1898—99. iskolai évről. Közli: Bölcsházy Vilma, igazgató.

Sok bajuk volt a szűk helyiséggel, mely miatt a IV. osztályban a fehérneműruhavarrást nem is taníthatták, mert varrógépet az osztályban nem helyezhettek el, más helyiségük pedig nem volt; úgyszintén be kellett szüntetni a tornatanítást. A városi tanács a bajon úgy akart segíteni, hogy az iskola épületében lévő női ipariskolát máshová akarta telepíteni; de a képviselőtestület e kérdést levette a napirendről. A másik nagy panasz az igazgató jelentésében az, hogy a növendékek nem elég érettek a szaktanítás befogadására, melyet «időelőtti idegrontó», sőt «butító»-nak neveznek; hanem azt ajánlja, hogy a VI. elemi iskolai osztály elvégzésével vegye fel a polgári leányiskola a növendékeket.

A tanártestületben hitoktatókkal együtt 13 tag volt: nők a következők voltak: *Bölcsházy Vilma, Jéger Emma, Kubik Katinka* és *Palics Gizella.*

A növendékek létszáma: 49+65+47+33 = 194.

25. Az orosházi kertgazdasági szakoktatással és női kézimunka-tanfolyammal egybekapcsolt m. kir. állami polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Szerkesztette: Nagy Lajos, igazgató.

Az iskolát női kézimunka-tanfolyammal az idén bővítették ki, hová 15-en iratkoztak be, a vezetésre pedig a miniszterium Pintér Lujzát helyezte át Alsó-Kubinból. A tanítást a nyári időszakban 7 órakor kezdték. Az iskola taneszközökkel szépen el van látva.

A tanárteslületben a következő nők voltak: *Drágány Irma, Nagyné G. Emilia, Pintér Lujza* és *Szieber Paula.*

A növendékek létszáma: 42+33+29+18 = 122.

26. A szegedi közs. polg. leányiskola értesítője az 1898—99. iskolai évről. Közli: Krikkayné Barbaró Emma, igazgató.

A tanártestület 15 tagból állott a hitoktatókon kivül, közöttük: *Krikkayné Barbara Emma, Csapó Róza, Erőssyné Szűts Julia, Kasztnerné Virágh Rózsa, Kutassy Erzsébet, Kutassy Ilona, Moesz Etelka, Mogán Róza, Nemecskayné Fendt Malvin, Pap Margit, Resli Magdolna* és *Szilber Vilma.*

A növendékek létszáma: 43+66+69+74+47+49+62+45+48 = 503, kik között volt: 77 német; 10 szerb; 2 román; 1 tót; 1 cseh.

Az igazgató jelentésében olvassuk a következőket: nagy baja az iskolának, hogy szűk a helyisége, úgy hogy két osztályt a szomszédházban kellett elhelyezni; az igazgató úgy vél a bajon segíteni, hogy az elemi iskolát ki kell telepíteni az épületből; mi természetes. Az első osztályból az idén nyilt meg a C) osztály s így a tanári kart ki kellett egészíteni. A tanári testület módszeres értekezletet is tartott minden harmad elején. A fegyelem és előmenetel kielégítő volt. Az iskolával kapcsolatosan női kereskedelmi tanfolyam is volt, melyen 71 növendék vett részt két csoportban.

27. A szegzárdi államilag segélyezett közs. polg. leányiskola VIII. értesítője az 1898—99. tanévről. Közli: Kovácsné Nagy Lujza, igazgató.

A tanártestületből Degré Etelkát saját kérelmére Nagy-Bányára helyeztek és helyére pedig Szentkereszty Jolán ment. A fegyelem és előmenetel megfelelő volt. Itt is, mint a legtöbb iskolánál, sok baj van a túlzsúfoltsággal, azaz jobban mondva, a helyiségek szűkek; az iskolaszék el is határozta, hogy új, megfelelő épületet fog építtetni.

A tanártestületnek a hitoktatókkal együtt 9 tagja volt; nők a következők voltak: *Bajó Pálné Benes Borsena, Bati Jánosné Stancsics Fanni, Kovács Dávidné Nagy Lujza, Rézler Ilona* és *Szentkereszty Jolán.*

A növendékek létszáma: 47+54+48+43 = 192.

28. A Szombathely városi államilag segélyezett polg. leányiskola XXIII. és a női kereskedelmi tanfolyam V. értesítője az 1898—99. tanévről. Szerkesztette: Pálffy Boldizsár, igazgató.

A tantestületből Kelber Anna Kőszegre helyeztetett és helyébe Hódossy Laura helyeztetett Kőszegről; mindkettő saját kérelmére. A testi nevelés czéljából a tornát igen felkarolták; még dísztornázást is tartottak az érdeklődők jelenlétében.

A tanártestületben a következő nők voltak: *Borszéki Irma, Ekkert Irma, Hódossy Laura, Greisingerné Kerecsényi Ilona, Nemayer Mariska, Szabó Ilona.*

A növendékek létszáma: 41+41+37+32+68+59 = 278. Az első és második osztály párhuzamos volt.

A női kereskedelmi tanfolyamnak 42 növendéke volt.

29. A szolnoki államosítás alatt levő községi felső nép- és polgári leányiskola értesítője 1898—99. tanévről. Szerkesztette: Ellmann Elvira, igazgató.

Az értesítő *Eötvös Károly Lajos* kir. tanfelügyelőnek «Erzsébet királyasszony» című emlékbeszédével kezdődik, melyet az iskola által a városháza nagytermében tartott gyászünnepélyén mondott el. A beszéd méltó volt a királyasszonyhoz, méltó volt a kir. tanfelügyelőhöz; magas szárny alású és tartalmas volt s e mellett meglátszott rajta, hogy oly ember mondotta, ki ért a gyermekek nyelvén. Örömünkre szolgál, mikor a kir. tanfelügyelő annyira lelkesedik a vezetése alatt álló iskoláért és az ifjúságért, hogy az ünnepélyen nemcsak megjelenésével vesz részt, hanem azon még közre is működik!

Az ünnepélyen Ellmann Elvira igazgató előterjesztette a tantestületnek az «Erzsébet-emlék» megörökítését czélzó indítványát, melyből kivesszük a következőket: A rendezett gyászünnepély emlékére minden növendék egy-egy emlékfüzetet kap. A kellő intézkedést megtették, hogy az iskolát Erzsébet-névvel nevezhessék. Felkérik a vármegyét, hogy adjon nagyobb alapítványt, melyből Erzsébet-jutalom lenne adandó egy kitünő tanulónak. És végül lépéseket tettek, hogy «Erzsébet segítő és művelő társaság» létesüljön, mely a szegénysorsú «Erzsébet-iskola» növendékeit ruhával, könyvekkel segélyezné. Üdvös lenne, hogy ezek megvalósuljanak.

Az iskola felső leányiskolából van átalakulóban s most még csak a felső leányiskola mellett a polgári iskolának csak első osztálya volt megnyitva s így még csak a kezdet valóságával küzdöttek.

A leányiskolában tanítottak: *Csekey Istvánné Pesch Hermin, Ellmann Elvira, Hasitz Jusztin* és *Wehle Luczia.*

A növendékek létszáma: a felső leányiskolában 37+28; a polgári leányiskolában 42.

30. Az ujpesti m. kir. állami polgári leányiskola XVI. értesítője az 1898—99. iskolai évről. Szerkesztette: Galauner Lujza, igazgató.

A helyettesítésekből itt is bőven kijutott; a kartársaknak két szabadságon levő kartársat kellett egész éven át helyettesíteni. A fegyelem és előmenetel megfelelő volt; jutalmat és dicsérő oklevelet sok tanuló nyert. A növendékekkel sokszor berándultak Budapestre, hol sok mindent megmutattak növendékeiknek.

A tanártestület 11 tagból állott; nők voltak: *Gallauner Lujza, Elefánt Józsefné, Endre Jánosné, Gallauner Anna, Juhász Ida, özv. Klemnicsek Miklósné, Kiss Etel, Lustig Emma* és *Szukováthy Ilona.*

A növendékek létszáma: 61+60+54+44+39+38+39+38 = 373.

31. Az ujvidéki magyar kir. állami polgári leányiskola XIX. értesítője az 1898—99. tanévről. Közli: N. Nemessányi Adél, igazg.

Az igazgató szép szavakban emlékezik meg még jelentésében is az országot ért nagy veszteségről egyrészt, másrészt pedig az őt ért gyászáról: atyja elhunytával. Ezen gyász mellett bénítólag hatott a tanítás rendes menetére, hogy a tantestületnek három tagja volt kénytelen betegség miatt hosszabb időt mulasztani; volt nap, mikor ketten voltak öt osztály ellátására. Ezen bajok mellett örömet keltett a miniszternek azon kijelentése, hogy Ujvidéken felsőbb leányiskolát fog létesíteni. Máskülönben semmi feltűnő dolog nem fordult elő.

A tanártestületben a következő nők voltak: *N. Nemessányi Adél, Bréger Adél. Fizély Juha, Harrach Etelka, Weszelovszkyné Kacskovics Ilona, Nagel Róza* és óraadók: *Weisz Berta* és *Petrikné Anna.*

A növendékek létszáma: 31 + 30 + 51 + 37 + 29 = 173. Magyar 56; német 30; szerb 7.

32. A Versecz városi polg. leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről, rövid visszapillantással az iskola keletkezésére és fejlődésére. Közzéteszi: az igazgatóság.

Az iskola történetéből olvassuk, hogy miként növekedett fel a felső leány-népiskolából, kik voltak mesterei .... A jelen tanévben veszteség is érte az iskolát, egyik tanítónő, Bendessy M. Amália meghalt; Scherbrenner M. Leontin elhelyeztetett és helyébe Siebold M. Irén jött; a halálozás által megüresedett helyre pedig Lippert M. Annunciata helyeztetett, mindannyian a «Miasszonyunkról» nevezett nővérek. Az előmenetel megfelelő volt, habár 11·4% megbukott.

A tanártestület a hitoktatókon kivül 8 tagból állott, valamennyi rendes tag.

A növendékek létszáma: 68 + 51 + 47 + 38 = 204. Kik között: magyar 41; német 110; szerb 48; román 5.

33. A soproni sz. Orsolya-rendi tan- és nevelőintézet elemi-, polgári- és ipariskolának, úgyszintén elemi- és felső nép- és polgári iskolai tanítónőképzőjének értesítője az 1898—99. évre.

Az intézet magába foglal: külső 6 osztályú elemi iskolát; belső 4 osztályú elemi iskolát; 4 osztályból álló polgári iskolát, továbbképző-tanfolyammal; 4 osztályból álló elemi tanítónőképzőt; 3 osztályból álló felső nép- és polgári iskolai tanítónőképzőt; varró-, ipar- és műhimzési iskolát; rajziskolát; ismétlő-iskolát; cselédiskolát.

A polgári leányiskolában a növendékek száma: 63 + 69 + 61 + 51 = 244.

A tantestület tagjai valamennyien rend-tagok voltak.

34. A szilágy-somlyói m. kir. állami felső leányiskola I. értesítője az 1898—99. iskolai évről. Szerkesztette: Városy Malvin. h. igazgató.

Az iskola ez évvel kezdte meg működését; szervezéséhez Városy Malvint helyezték az élére a nagy-bányai polgári leányiskolától, ki nagy szorgalommal és kitartással igyekezett a belé helyezett bizalomnak megfelelni. A tantestületben volt: *Városy Malvin* és *Csoma Mariska.*

A növendékek létszáma 31 volt.

35. Értesítő a nagy-kőrösi községi felső leányiskola, ismétlős tanyai elemi népiskolák és kisdedóvó-intézetek 1898—99. tanévi állapotáról. Kiadta: a községi iskolaszék. Összeállította: Szurmó Ambrus, igazgató.

Az iskolában minden a legjobban ment; de különben ez nem is lehet másképp egy huszonkét év óta fennálló iskolánál.

A tantestületben a következő nők voltak: *Varga Ilona, Szurmóné Gonda Mária.*

A növendékek létszáma: 43+23 = 66.

36. A bánffi-hunyadi m. kir. állami polgári fiú-, felső leány- és elemi iskolák értesítője az 1898—99. tanévről. XXV. év. Függelék: az állami és községi kisdedóvó-intézet és a községi iparostanoncz-iskola kimutatása. **Szerkesztette: Koleszár Lajos, igazgató.**

A felső leányiskolában tanítottak: *Klaszterné Égeny Jolán* és *Nagyné Sárossy Gizella.*

A növendékek létszáma a felső leányiskolában: 14+16 = 30.

*

A protestáns országos árvaegylet választmányának negyvenedik évi jelentése az 1898. évi működéséről.

A jelentés egy oly emberre való megemlékezéssel kezdődik, ki nemcsak munkás életét szentelte embertársai boldogítására, hanem vagyonából is 80,000 frtot adott az országos protestáns árva-egyletnek. Ez az ember, ki nem szóval, de tettel segítette embertársait: Blahunka Ferencz volt.

Az árva-egylet által fenntartott árvaházban 60 fiú és 46 leány nyert gondozást. Mindezt könnyen tehette az az egyesület, a melynek vagyona fél millió frt; egy év alatt pedig a vagyon emelkedése 87,000 forint.

*

A temesvári bennlakással egybekapcsolt m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Szerkesztette: Márbut Rozina, igazgató.*

Az értesítő panaszosan említi fel, hogy «részben a város helyi viszonyai, részben az ország pénzügyi helyzetének következménye, hogy hazánk eme fontos nemzetiségi pontján felállított állami felsőbb leányiskola olyan hosszú ideig küzd azon körülménynyel, hogy saját épülete által mélyebb gyökereket verjen külső alakjában is a város területén. Azért a jelenlegi lakásviszonyok mellett a tanári testület a legnagyobb ügybuzgalom s önfeláldozás mellett képes csak az iskola fontos nevelői és tanítói czéljaihoz képest kötelességének megfelelni: a lefolyt tanévet is — az iskola munkásságának már 15. esztendejét — ismét szűk, bérelt helyiségekben kellett megkezdenünk s úgy befejeznünk, hogy semmi alaposabb reményünk nincs arra nézve, hogy a közeljövő meghozza majd a várva-várt s égető szükséggé vált lakásviszonyok megváltozását.»

A szűk helyiségek miatt sok növendéket kénytelenek visszautasítani s az internátus sem fogadhatja mind be a jelentkezőket. Igazán kár, hogy e nemzeti missziót is végző iskola, mely a nőnevelés ügyének

* Ez az értesítő valószinűleg postai tévedésből hozzánk kellő időben be nem érkezvén, csak utólag adhatunk róla számot. Ez az ismertetett felsőbb leányiskolai értesitők között a 18-ik. Szerk.

mostoha viszonyai daczára is értékes szolgálatokat tett a multban, erejét és hatását teljesen ki nem fejtheti. A tanévet különben rendes időben nyitották meg és a tanítás zavartalanul folyt egész évben. Csak a nagy királyné gyászos halála rázta meg itt is a kedélyeket s az iskolai ünnepek sorát itt is a gyászünnep nyitotta meg. A rendes nemzeti ünnepen kivül három házi hangversenyt is rendeztek s nagy gondot fordítottak a vallásos nevelésre, az emberbaráti szeretet fejlesztésére. E czélból a növendékek között «Jótékonysági egyesület» virágzik, mely egyesület a téli hónapokban naponkint 38 szegény gyermeknek adott ebédet s 42-őt látott el téli meleg ruhákkal.

A tanári testület, mely 19 ülést tartott, a hitoktatókon kivül 16 tagból állott. Köztük tanítónők: *Marsits Rozina* igazgató, *Benedekné Indali Etelka*, *Indali Ilona*, *Kalmár Jolán*, *Mauritz Erzsébet*, *Mauritz Matild*, *Sándor Irma*, *Thoma Teréz*.

A növendékek létszáma 43+44+43+41+32+27, összesen 230. Nemzetiségre 197 vallotta magát magyarnak, de csak kevesen beszéltek *jól* magyarul a növendékek közül, azért a testületnek sokat kellett fáradnia, hogy a növendékeket a magyar beszédre rászoktassa és helyesen beszélni megtanítsa. Az internátusban 40 növendék lakott. Az ifjúsági könyvtár 100 művel gyarapodott. Ezenkivül a szokott rovatok vannak az értesítőben. *H. L.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Komáromy Lajos kitüntetése. Király Ő Felsége Komáromy Lajost, nőnevelésügyünk egyik legérdemesebb munkását, az Erzsébet-nőiskola kitünő tanárát, folyóiratunk egyik alapítóját, az igazgatói címmel tüntette ki. Ez a kitüntetés tanügyi körökben országszerte őszinte örömet okozott, mert Komáromy Lajos írói és pedagógiai tevékenységét mindenfelé sokan ismerik és méltányolják. Természetes tehát, hogy mi, kik az ő nemes és szerény egyéniségét, az ő igazi tudományosságát és komoly munkásságát közvetlen közelből ismerjük és tisztelni tanultuk; kiknek ő a kötelesség pontos és hű teljesítésében, az eszményekért való igaz lelkesülésben s a közczélok önzetlen munkálásában évek hosszú során át tettekben nyilvánuló nemes példát szolgáltatott: mi még inkább érezzük ez örömet mint bárki más és örömünknek, tiszteletünknek, ragaszkodásunknak itt a nyilvánosság előtt is kifejezést óhajtunk adni, daczára azon tudatunknak, hogy az ő ismert szerénysége ez ellen tiltakozni fog. Harmincz esztendei tanári munkássága alatt annyi nemes magot hintett el, annyi szép tehetséget segített kifejlődésre, annyi igaz szolgálatot tett édes anyanyelvünk mivelésének, hogy olvasóinknak és nőnevelésügyünknek egyaránt tartozni vélünk azzal, hogy élete főbb eseményeit nagy vonásokban itt feljegyezzük.

Komáromy Lajos 1843-ban Makón született, s gimnáziumi tanulmányait is itt, majd később Kisujszálláson és Nagy-Kőrösön végezte, mindig kitünő sikerrel. Budapesten a ref. teológiai főiskolán a teológiai tanfolyamot hallgatta, majd Edinburgban töltött egy évet felsőbb tanulmányokkal. Az Angliából hazatért fiatal tudóst a budapesti ref. főgimnázium hívta meg tanárnak a görög nyelv tanszékére. Tiz évet töltött itt komoly munkásságban, míg Trefort 1879-ben a polgári iskolai tanítónőképző intézethez, a jelenlegi «Erzsébet»-nőiskolához, nevezte ki a magyar nyelv és irodalom rendes tanárává. Ez intézet szolgálatában töltött immár 20 évet, nagy hasznára a tőle tanuló fiatal tanítónői nemzedéknek, kik alapos és határozott tudást, a nyelvtisztaságra való törekvést s az anyanyelv és nemzeti irodalom szeretetét sajátították el tőle (Berta Ilona, Győry Ilona, Tocsek Helén, Tordai Grail Erzsi, Lamács Luiza az ő tanítványai közül valók). Intensiv tanári munkássága mellett is jelentékeny irodalmi tevékenységet fejtett ki. Edinburgban alaposan elsajátítván az angol nyelvet Cox Gy. «Görög regék» czímü kitünő művét ültette át emelkedett és zamatos magyarsággal irodalmunkba. Ugyanily szépen fordította az akadémia megbizásából Curtius Ernő «Görögök története»-nek VI. kötetét. Megírta Knox János életrajzát, majd Király Pállal együtt közzétette a *Nyelvemléktár* III. kötetét. Magyar olvasókönyveket szerkesztett dr. Kármán Mórral a középiskolák I—III., Kiss Áronnal,

Péterfy Sándorral a tanítóképzők I—II. osztályai számára. Átdolgozta Nagy László nyelvtani vezérkönyveit, végre igen kitünő magyar nyelvtani kézikönyveket írt az elemi iskolák II—VI. osztályai számára. Számos becses dolgozata jelent meg folyóiratokban, különösen a «Nyelvőrben», a «Nemzeti Nőnevelésben»; ez utóbbiak közül «Fáy András, mint pedagogus» külön kötetben is megjelent. Ezek mellett tevékeny részt vett az egyesületi életben is. A tanítóképző in. tanárok országos egyesületének éveken át volt pénztárnoka, jelenleg alelnöke. Ilyen nagy arányú tevékenységet kifejtenie első sorban azért volt lehetséges, mert zavartalan családi boldogságában a legteljesebb nyugalmat élvezte, s finom érzésű nejében szül. Simon Emiliában a szellemi tevékenységre hatalmas ösztönzést nyert. «A mivé lettem, a mivé fejlődtem, abban nagy része van a feleségemnek s az általa biztosított családi boldogságomnak», így nyilatkozott Komáromy nemrég barátai előtt. Jól eső örömmel jegyezzük fel e nyilatkozatot, mely egymaga többet ér a női befolyásról zengett egész sereg magasztaló költeménynél. Adja isten, hogy zavartalan családi boldogságukat, melynek ez évben ülik 25-ik évfordulóját, igen-igen soká élvezhessék, s élvezzék derék gyermekeik Dezső és Ilma (férjezett Mocsáry Dénesné) boldogságában megsokszorozva, hogy így a kitünő tanár és író tovább is lankadatlan erővel működhessék nőnevelésügyünk felvirágoztatásán.

*

Heinrich Józsa igazgatói jubileuma. A kolozsvári állami tanítónőképző intézet tanártestülete s növendékei a mult hó 9-én szép házias ünnepet ültek *Heinrich Józsa* igazgatónak 25 éves tanítói működésének évfordulója alkalmából, Heinrich Józsa annak a 25 év előtt pályát kezdő törekvő tanítónemzetségnek, a *Zirzen Janka* növendékei első rajának tagja, kik közül sokan érdemes munkásai ma is nőnevelésügyünknek. Feltünést kerülve, önzetlenül élt hivatásának s legszebb jutalma ma kétségtelenül az a nyugodt lelkiismeret, melylyel a megfutott pályát végig tekinti, hol szeme a hű kötelességteljesítés emlékjeleivel találkozik. A multba vetett tekintet így jutalmazván fáradozásaiért, nem kereste a jubileumi ünnepeltetést — de a tanári testület nem engedhette elmúlni a szeretett igazgató munkásságának 25-ik évfordulóját a nélkül, hogy őszinte elismerésének kifejezésével a kellőképen sikerrel végzett munkásságot ne méltányolja, már csak azért sem, mert a tanítványoknak a általában az ifjabb tanítói nemzedéknek Heinrich Józsa pályafutásában a szorgalom, a siker és haladás egymásrahatásának buzdító példáját mutathatta be.

A jubileumi ünnepre d. e. 9 órakor megjelentek: *Kozma Ferencz* kir. tanfelügyelő, dr. *Farkas Lajos*, egyet. tanár és *Lészay Ferencz* ig. tanácsosok, dr. *Hermann Antal* budapesti igazgató, a tanári testület s a jelenlegi növendékek teljes számban, végül *Pallos* Albert, megyei ált. tanítóegyesületi elnök vezetése alatt az egyesület képviselői.

Az ünnep az intézetnek e czélra csinosan és izléssel feldiszített tornatermében folyt le, hova a jubilánst *Kovács Béla* tanár s *May Emilia* tanítónő vezetése alatti küldöttség hívta meg. A jubiláns megjelenésekor *Pataki Vilmos* zenetanár vezetése alatt fölhangzottak Erkel «Hymnuszának» akkordjai, melyeket az ünneplők állva hallgattak végig. Ezek

elhangzása után *Felméri Albert* tanár kartársai nevében üdvözölte az igazgatónőt. Beszédét, melyben méltatta az ünnepelt kitartó munkálkodását s reményét fejezte ki az iránt, hogy — Heinrich Józsa lelkes vezetése alatt az intézet mint eddig — ezután sem fog leszállani ama magaslatról, melyre kedves emlékű elődjének kiváló egyénisége és tehetsége fölemelte — a következő szavakkal fejezte be:

«A czél, mely felé Nagysád igazgatói működésében törekszik, czélja lévén a tanári testületnek is, bármikor s bármily körülmények között számíthat a tanári testület buzgó támogatására. De hogy mi is erőink teljes kifejtésével szolgálhassuk vezetése mellett a tan;tóképzés szent és igaz ügyét: legyen Nagysád továbbra is búzgó fejlesztője és szilárdítója a testületi egészséges közszellemnek, hogy e testületnek lelkesedéstől sugalt munkálkodását soha ne zavarják meg a félreértés, elégületlenség borus érzete, vagy a lelki élet viharos hullámai egy pillanatra se. Az egyetértés, a kölcsönös becsülés és a jó kedvvel teljesített munka közös érzete füzze egygyé mindenkor e testület tagjait s akkor Isten áldása sem fog elmaradni.

Nagysádnak 25 év óta kifejtett tevékenysége a jövőre nézve is biztos záloga a közöttünk élő viszonos megelégedésnek. Hogy pedig ez így legyen: kérjük az egek mindenható Urának kegyelmét ez intézetre és mindnyájunkra, hogy adjon Nagysádnak továbbra is erőt a nagy munkára, tartsa meg lelkének frisseségét, szivének pedig azon melegségét, melyet a tanári testülettel s a növendékekkel éreztetni mindenkor szíves volt.

Végül kérem, fogadja oly őszinte szívvel a tanári testület jó kívánságait, a mily önkéntelenül nyilatkoztak meg az én egyszerű szavaimban. S hogy Nagysád iránti elismerésünk és nagyrabecsülésünk ne csak ez ünnepies perczben legyen hallhatóan kifejezve, hanem, hogy az elmondottakat a jövőben is emlékezetében fel-felujítsa: vegye át és őrizze meg ez emléktárgyat testületünk igaz érzelmeinek csekély kifejezése gyanánt is.

S ha az életnek — adja Isten — számos boldog perczében megnyugvással fog visszapillantani eredményekben gazdag múltjára: tekintsen ez album belső lapjára és jusson eszébe ez intézet tanári testületének ama hő óhajtása, mely Nagysád fejére az emberi munkás élet legfőbb jutalmát kérte, a minden jók kiapadhatatlan forrásától eme szavakban: a magyarok Istenének jósága és szeretete vezesse Nagysádot továbbra is, életét pedig nyújtsa még hosszura, hogy a megérdemelt boldogságot sokáig élvezhesse! Ugy legyen!» — Egyúttal átadta a tanári testület csinos emléktárgyát, a testületi tagok arczképét magában foglaló albumot.

A következő szónok *Asztalos Gabriella*, okl. tanítónő volt, ki igen szép beszédben emlékezett meg a volt tanítványok nevében az igazgatónő érdemeiről s átnyújtotta a volt s jelenlegi tanítványok által gyűjtött «Heinrich Józsa alapítvány» 592 koronájáról szóló takarékpénztári könyvet, melyet azon czélból gyűjtöttek össze s helyezték el az igazgatónő nevén, hogy annak kamatait évenként egy szegénysorsú, szorgalmas intézeti növendék a tanári testület itélete alapján ösztöndíj gyanánt élvezze. — A jelenlegi növendékek háláját és szeretetét *Egyed Erzsébet* IV. oszt. t. lendületes beszédben tolmácsolván, a gyakorló

iskolás leánykák részéről *Turcsa Léda* mondott rövid, de ügyes köszönetet az igazgatónő jóságáért.

Az ünnep kimagasló pontja volt *Kozma Ferencz* kir. tanfelügyelőnek eszmékben gazdag beszéde, melyben igaz örömmel adott kifejezést azon fontos tanulságoknak, melyeket az igazgató működése, a tanári testület közt élő szellem, a növendékek szeretete s az ig. tanács méltányló tisztelete iránt a mai ünnep lefolyásából merített. Végül *Wlassics Gyula* közoktatásügyi miniszter úr megbízásából felolvasta annak következő üdvözlő sorait:

«87.430. sz. Heinrich Józsa állami tanítónőképző-intézeti igazgatónak. Kolozsvár.

Önnek a hazai nőnevelés terén teljesített hasznos szolgálatai 25. évfordulója alkalmával indíttatva érzem magamat, hogy Önt elismerésem kifejezése mellett a legmelegebben üdvözöljem azzal, hogy kiváló képességeit a magyar tanítónőképzés javára még sokáig értékesíthesse.

Budapest, 1899 november 30-án. *Wlassics*».

Végül *Pallós Albert* elnök adta elő a megyei ált. tanítóegyesület üdvözletét és jó kívánatait, mely után az ünnepelt az őszinte hálaérzelem szavaival köszönte meg az elhangzott üdvözleteket mindazoknak, kik róla ma megemlékeztek, különösen pedig a miniszter úrnak nem remélt szíves kitüntetését. Hogy pedig ezen kedves napot az intézetre nézve ő is emlékezetessé tegye, kijelentette, hogy ezután egy szegény tanító jó magaviseletű és szorgalmas leányát, ki az intézetbe jár s kit a tanári testület itélete arra érdemesnek tart, évről-évre rendes havi segélyben részesíti.

A jelenlevők lelkesedéssel fogadták az igazgatónő eme nagylelkű kijelentését, s ez után az ünnepet a növendékek művészi hangversenyével fejezték be, mely hangversenyért Pataky Vilmos zenetanárt s a törekvő tehetséges növendékeket méltó elismerés illeti meg.

Ezzel azonban az örömünnep nem ért teljesen véget. Délben a kolozsvári férfi-tanítóképző intézet tanártestülete hozta el kollegiális üdvözletét *Orbók Mór* igazgató vezetése alatt. este pedig a növendékek mutattak be izléses élőképeket és szindarab-részleteket, melyeket a bennlakó tanítónők May Emilia, Mangesius Mariska, Udvarhelyi Ilona és Sfetea Mariska segítségével titokban tanultak be. Az izléses rendezés fényes sikert biztosított a búzgó növendékeknek s e meghívott vendégek alig győztek elismerésüknek kellő kifejezést adni. A feledhetetlen szép estét vidám vacsora és családias tánczmulatság fejezte be. A kedves és gazdag változásokban lefolyt jubiláló nap míg egyrészt méltó büszkeséggel tölthette el a rendezőket és közreműködőket, másrészt méltán tanulságúl szolgálhat másoknak arra nézve, miként illik, ha szerény körben is, alkalom adtán nem csak a magunk, hanem a *mások munkáját is megbecsülni* s azt a rendelkezésünkre álló eszközökkel ki is fejezni. (A szép ünnephez mi is szívből gratulálunk az ünnepelt igazgatónőnek és a testületnek egyaránt. Szerk.).

*

Molnár Leontin 30 éves tanítói működését ünnepelte a budai tanítónőképző-intézet decz. hó 15-én. Ez a nap egyúttal a tanítónőképző-intézet alapításának is 30. évfordulója volt és így kettős ünnepet

ült az intézet tanártestülete és növendékserege szoros családi körben. Az ünnep Molnár Leontinra nézve meglepetés volt, a tanár-társak nevében *Katonáné Thuránszky Irén* üdvözölte őt meleg érzéssel, a növendékek nevében *Horváth Teréz* fejezte ki a tanítványok hálaját és szeretetét, végre *Radó Vilmos* jelentette be a tanártestület azon határozatát, hogy 1000 frtos segély-alapját *Molnár Leontin* nevéről nevezi el. Az ünnepelt, könytelt szemekkel köszönte meg a megérdemelt, de nem várt, nem remélt ovátiót. Ehhez a meleg, szívből fakadt ünnepléshez mi is csatlakozunk, s a volt tanítványok nevében is kifejezést adunk a tiszteletnek, melyet *Molnár Leontin* iránt minden tanítványa érez. Közel 2000 tanítványa van immár Molnár Leontinnak a magyar tanítónők között s ha ez a kis sereg eltanulta *Molnár Leontin*-tól — a miben nincs okunk kételkedni — az egyszerüséget, szerénységet, gyöngéd nősieséget, a szorgalmat és hű kötelességtudást, mely erényekben ő hosszú tanítói pályáján mindig nemes példát mutatott, úgy az ő tanítói pályája a legértékesebb sikerekre hivatkozhatik, az ő munkássága a legáldásosabbak közé tartozik. Feltünést és külső csillogást hajhászó korunkban jól esik az ő példájára hivatkoznunk. Adja a Gondviselés, hogy soká gyakorolhasson még nemesítő hatást a fiatal tanítónői nemzedékre nevelői lelkiismeretességével s a tanítói hivatásról alkotott magasztos felfogásával.

*

Az Eötvös-alap közgyűlése. Nem csupán az Eötvös-alap történetében, nemzeti kulturánk történetében is nagy jelentőségű nap 1899 decz. 28-ika, mikor az Eötvös-alap újra-alakuló közgyűlését tartotta, s mikor az egy sület alapítójának, Péterfy Sándornak érdemeit nyilvános ünnepléssel méltatta. Nagy jelentőségű e nap a nemzeti kulturára nézve is, mert nem csak azt tanusította, hogy az Eötvös-alap szerény kezdetből hatalmas alkotássá fejlődött s tovább fejlődvén, mind nagyobb mértékben enyhítheti a tanító özvegyek és árvák sorsát s mind nagyobb mértékben segítheti a tanítók gyermekeit, tanulói pályájuk sikeres bevégzésére: hanem arra is bizonyságot szolgáltatott, hogy Magyarország tanítói közös eszmékért lelkesülni, közös czélokért küzdeni tudnak s akaratuk és intelligenciájuk oly hatalom ma már, melylyel nem csak az egyes kartársak anyagi gondjait enyhíteni, de a nemzeti kultura fejlődését irányítani is képesek. Ennek az újraalakuló közgyűlésnek, melyet az új alapszabályok jóváhagyásának leérkezése tett szükségessé, magas színvonala s magának az Eötvös-alapnak óriási mértékben való fellendülése szolgáltatta ezt a bizonyítékot, melyet mindenki örömmel tekintett a tanítóság jobb jövőjének zálogául. Az ülés az Akadémia heti üléstermében folyt le; a kormány részéről jelen volt Zsilinszky Mihály államtitkár, és Tóth József kir. tanfelügyelő és ott volt a fővárosi és vidéki tanítók szine-java. Az ülést dr. Gőöz József vezette; örömmel emlékezett meg a huszonöt évvel ezelőtt alakult «Eötvös-Alap» fejlődéséről a «Tanítók háza» megvételének tényéről s Péterfy Sándor és a kormány jelenlevő képviselőjének, Zsilinszky Mihálynak éltetésével nyitotta meg az ülést. Ezután bejelentette és az ülés tudomásúl vette az új alapszabályok és a «Tanítók háza» szervezeti szabályzatának miniszteri jóváhagyását. *A titkári jelentésben* Lakics Vendel a lefolyt év örvendetes eseményeit foglalja össze. Megmozdult az egész ország tanítósága, és bámulatra-

méltó lelkesültséggel óriási összeget gyűjtöttek össze egy rövid év alatt. Az egyes megyék gyűjtése között a 10—12000 koronás gyűjtés nem is megy ritkaságszámba. A titkári jelentést az ülés nagy lelkesedéssel vette tudomásúl, valamint a *pénztáros* jelentésének adatait, melyekből az tünik ki, hogy az egyesület tényleges tiszta vagyona 100.000 frt. (Azóta kétségtelenül jóval több, mert még az ülés alatt több nagyobb bejelentés történt.) Szives örömmel vették a jelenlevők *Józsa Mihály*-nak, a tanítók háza gondnokának jelentését is tudomásúl, melyből kitünt, hogy a «Tanítók házá»-nak 52 lakója, kik közül havi 4 frtot fizet 30, teljesen ingyenes 22, valamennyien a főiskolák hallgatói, kik már önképzőkört, zene- és énekkart alakítottak. «Ezt a házat» — fejezte be örvendetes jelentését a gondnok — «nem csak létrehozta a *szeretet*, de benne is lakik és a *szeretet* lesz a ház jó szelleme mindenkor». Ezután az elnök előterjesztésére elhatározta a közgyűlés, hogy az *első* szobát Péterfy Sándor nevéről nevezi el; a második szoba *Molnár Aladár* nevét viseli, a *harmadik* szoba alapítójának Kálnay Nándornak nevét nyeri; a sárosmegyeiek Berzeviczy Albert nevére, a bács-bodrogmegyeiek Czirfusz Ferencz nevére, a csongrádmegyeiek Szathmáry György nevére tettek alapítványt s így a 4. 5. és 6. szoba ezen illustris neveket fogja viselni. Megállapította még a közgyűlés a gondnok tiszteletdíját szabad lakás, fűtés, világítás és évi 400 frtban. Hálájának kifejezéseül *Wlassics Gyula* közokt. miniszterünket és *Eötvös Loránd* bárót *tiszteletbeli elnökeivé*, Beöthy Zsoltot, Csejke Győzőt, Falk Zsigmondot, Faller Ferenczet, dr. Gőöz Józsefet, Klauzál Gábort, Lakits Vendelt, Péterfy Sándort, Schweiger Mártont, Ujváry Bélát és Vajdafy Gusztávot pedig tiszteletbeli tagjaivá választotta. Tiztagú küldöttséggel üdvözölte a közgyűlés dr. *Axamethy Lajos*, miniszteri tanácsost 30 évi szolgálati jubileuma alkalmából. Végül a tisztikart és az Eötvös-alap bizottságainak tagjait választotta meg a közgyűlés. A tisztikart a következőképen alakították meg: elnök: Péterfy Sándor, másod-elnökök: Lakits Vendel és Ujváry Béla; titkár: Peres Sándor, másodtitkár Kapi Rezső; jegyzők: Bursics Ernő és Józsa Dániel; pénztáros: Schmidt Albin; ellenőr: Kurcz Sámuel; számvizsgáló bizottság: Bogyó Samu, Rozmanith Vilmos és Volenszky Gyula; jogtanácsos: Csengey Gyula. A tanítók házának *igazgatótanácsának* tagjai lettek: Gróo Vilmos, dr. Gőöz József, György Aladár, Komáromy Lajos, Sretvizer Lajos, Boros Sándor, Fazekas József, Kozma Ferencz, Pallós Albert, Sólyom János. Póttagok: Biró Gyula, Szőke István, Orbók Mór, Schön József.

A közgyűlés után következett a *szeretet ünnepe*, az Eötvös-alap megteremtőjének és felvirágoztatójának, *Péterfy Sándor*-nak ünneplése. Mindenki szívből szólt, mindenki szeretettel és tisztelettel adózott annak, a ki szeretetben, bizalomban, lelkesedésben és önfeláldozásban mindegyiknél nagyobb volt. Rövid velős, szívhez szóló beszédekben nyilatkozott meg ez a tisztelet és szeretet első sorban az «Eötvös-Alap» részéről dr. Gőöz József ajkain, majd Zsilinszky Mihály ékesszóló meleg szavaiban. Méltó volna megörökíteni e beszédet, s utána még sokakét, mert az érzelmek ily igazi melegségével az ünneplő beszédekben ritkán találkozunk. Terünk nem engedi az ily részletes feljegyzést; csak annak felemlítésére szorítkozhatunk, hogy 26 vidéki tanító-testület küldött képviselőket az ünnepre, hogy a fővárosi népoktatási intézetek 1420

névaláirással üdvözölték, s a legtöbb fővárosi iskola és egyesület ez ülésen is kifejezte képviselője által jó kivánatait, köztük volt természetesen a «Tanítók háza» ifjúsága is, kiknek hála- és szeretetnyilvánítása minden jelenlevőnek könnyeket csalt szemébe. Mire az ünneplésnek vége lett, mindenki egyetértett Ujváry Béla szavaival, ki Maros-Tordamegye tanítósága nevében szólott: «Ha az az áldás, mit Péterfy Sándor 25 év óta maga körül áraszt, mind visszaszállna *rá*, összeroskadna alatta: de fentartaná a tanítóság igaz szeretete és örök hálája». Tegyük még hozzá, hogy az ünnepnek folytatása volt a díszebéden, melyen Wlassics miniszter, dr. Axamethy Lajos képviselte. Igy természetesen csak halvány képét adhattuk ez ünnepnek, de hogy e hiányt pótoljuk, folyóiratunk jövő számában Péterfy Sándor érdemeinek méltatására még visszatérünk.

*

Gyermekvédelem a tanítók körében. A «Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyei tantestület» 1899 decz. 8-án és 9-én tartott gyűlése fordulópontot jelez a testület életében, mely testület 19 év óta áll ugyan már fenn, de sajnos, az elmúlt idő alatt leginkább csak alaki munkásságot fejtett ki. Uj életre ébredt e testület, mióta Wlassics miniszter bölcsesége a vármegye tanügyének élére Eötvös Károly Lajos kir. tanfelügyelőt nevezte ki; a ki a csodával határos munkásságával és lelkesültségével a testület munkásságát egészen új irányba terelte.

Fentjelzett nevezetes közgyűlésén ugyanis kimondta a vármegye tanítótestülete, hogy 19 év óta működő «segítő egyesület»-ének tőkéjéből, a melyből eddig a vármegyei tanítók özvegyeit és árváit segélyezte, «Tanítói otthon»-t létesít Szolnokon, melynek czélja, hogy a megyében működő s a testület kötelékébe tartozó tanítók gyermekeinek ingyenes vagy legalább is olcsó ellátást biztosítson, hogy középiskolai tanulmányaikat könnyebben végezhessék.

Hogy a nemes czél megvalósítható legyen, a megye közönségének jóindulatára, erkölcsi és anyagi támogatására apellál a vm. tantestülete. Megalakítja a helyi «létesítő» bizottságot, a melynek elnökévé a vm. főispánját, méltóságos Lippich Gusztávot kéri fel.

Kimondja a közgyülés az alapszabályok módosítását s fölveszi azok közé a szakosztályok létesítésének tervét a külön-külön szakosztályok előleges megjelölése nélkül, hogy a tagok saját érdeklődésük és képességük szerint, maguk állapítsák meg a szakosztályokat.

Az 1899 decz. 9-én tartott közgyűlésen 3 szakosztály alakult meg a vármegyei tanító-testület kebelében, u. m.: 1. *Kisded nevelési és gyermekvédelmi szakosztály.* 2. *Gazdasági ismétlő iskolai és kézügyesítő oktatási szakosztály.* 3. *Iparoktatási és házi ipari oktatási szakosztály.* A «Kisded nevelési és gyermekvédelmi szakosztály» alakuló gyűlésében 26 tagot számlált. A gyűlést Eötvös Károly Lajos kir. tanfelügyelő lelkes beszéde nyitotta meg; vázolta a szakosztály működésének czélját. Majd felkérte a szakosztályt az elnök, alelnök és jegyző megválasztására.

Elnökké egyhangulag *Mihálka Krisztina* nyugalmazott óvónőt választotta meg a szakosztály; alelnök *Magyarné Nigrinyi Jolán* állami elemi iskolai tanítónő, jegyzővé *Adamkovics Emma* állami óvónő lettek.

A szakosztály elnöke a gyűlés vezetését azonnal átvette Eötvös K. Lajos kir. tanfelügyelőtől, s elnöklete alatt kimondta a szakosztály, miszerint legfőbb feladatának tekinti az emberbaráti intézetek, szeretetházak, árvaházak ismertetését, tanulmányozását. A gyermekvédelem eszközeinek fejlesztését.

Egy Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyében felállítandó szeretetház létesítését fogja sürgetni, A szakosztály tagjai már a legközelebbi gyűlésen (tavaszkor) ismertetni fogják, részint szóval, részint irásban, a helységükben lévő emberbaráti intézetek, jótékonysági egyesületek czélját, működését. Ugyancsak e szakosztály kitűzött czélja, hogy megkeresse az érintkezési pontokat az ovoda és a népiskola alsó osztályai között.

Buzgó tanfelügyelőnk 2 drb arannyal jutalmazandó pályatételt tűzött ki, e kérdés megoldására ezen czímmel: «Az összekötő kapocs megkeresése az ovoda és a népiskola I—II. osztálya között». Remélhetőleg a szakosztály legtöbb tagja beadja pályamunkáját ezen rendkívül fontos pædagógiai tétel megfejtésére.

Magyary Gyuláné indítványát helyesléssel fogadta a gyűlés, melynél fogva az óvónők látogatni fogják a népiskola I. II. osztályát, viszont az alsó osztály tanítónői látogatásokat tesznek az ovodákban. A személyes érintkezés és így nyert tapasztalatok is minden valószínüség szerint közelebb fogják hozni a két intézményt egymáshoz.

Most, midőn a «Nemzetközi gyermekvédő-congressus» a művelt népek között propagandát csinál a leghumanusabb eszme — a gyermekvédelem eszméjének — megvalósítására; ezen ügygyel szép hazánknak több erre hivatott testülete foglalkozik. A nemesen küzdők sorából el nem maradhat a Magyarország szivében, Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyében működő tanító-testület sem.

Az Isten meg fogja áldani munkásságukat, mert az irás mondja: «Ha felveszed a gyermek gondját, az én gondomat veszed fel». *Magyarymé Nigrinyi Jolán.*

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya deczember hóban igen látogatott ülést tartott. A felolvasó asztalt ezúttal *Herman Ottó*, a kitünő természettudós foglalta le, kinek érdekes és tanulságos előadása folyóiratunk mai füzetét ékesíti. (Hermann Ottó szabad előadást tartott, de kérésünkre előadását utólag leírta a «Nemzeti Nőnevelés» számára. Fogadja e helyütt is hálás köszönetünket e kitüntetésért. Szerk.) Herman Ottó után *Geöcze Sarolta* olvasta fel sok tapasztalatról és nagy körültekintésről tanuskodó dolgozatát «a tanítónők társadalmi helyzetéről». Kitünő munkatársunk igéretéhez képest e dolgozatot folyóiratunk legközelebbi számában közölhetjük. Ez előadásokat megelőzőleg az elnök megemlékezett a «Tanítók háza» megnyitásának örvendetes tényéről s indítványozta, hogy a szakosztály efölötti örömét jegyzőkönyvében örökítse meg s igtassa jegyzőkönyvbe Wlassics Gyula közoktatási miniszter iránt hálás megemlékezését, kinek jóakarata lehetővé tette a «Tanítók házának» létrehozását. Indítványozta továbbá az elnök, hogy a szakosztály *Péterfy Sándort* az *Eötvös-alap* megteremtőjét, mint a ki a «Tanítók Házának» eszméjét nem csak felvetette, hanem azért a legtöbbet küzdött s annak érdekében tettre buzdított és

lelkesített mindenkit: az elért fényes siker, a «Tanítók házának» megnyitása alkalmából üdvözölje a szakosztály. Az indítványokat a szakosztály lelkesedéssel tette magáévá s a Péterfyt üdvözlő iratot az ülés után az összes jelenlevők aláírták.

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályának novemberi ülése csekély számú közönség jelenlétében folyt le. A szakosztály rendes törzsközönségéből alig vettek részt nehányan s azon kívül mintegy 25—30 vendég, kik kinyilatkoztatták, hogy a meghívót későn, csak az nap délután vették kézhez s ez lehetett az oka a tagok távolmaradásának. Az elnök, ki idejében intézkedett a meghívók szétküldése tárgyában, e körülmény fölötti sajnálkozásának kifejezésével nyitotta meg az ülést. Annál sajnálatosabb e körülmény, mert az elnök Horatius örökszépségű leveleinek bemutatásával alkalmat akart adni a tanítónőknek arra, hogy mivel eredetiben nem olvashatják, legalább kitünő fordításban ismerjenek meg egy olyan írót, kinek művei évszázadok óta az irómüvészet mintáiúl szolgálnak. A leveleket, melyeket *Paulovits Károly* a legszebb magyarsággal fordított, a jelenlevők *Gallauner Luiza* szép előadásában élvezték. Az előadás végén a szakosztály Komáromy Lajost, az Erzsébet-nőiskola tanárát, Heinrich Józsát, a kolozsvári tanítónőképző igazgatóját és Molnár Leontint, a budai tanítónőképző intézet tanítónőjét 30, illetve 25 éves tanügyi munkásságuk évfordulója alkalmából üdvözölte.

*

A fővárosi tanács közoktatásügyi osztályának vezetését 1900 január elején *Szabó József* tanácsostól, kitől a főváros tanítósága Silvesternapján igen melegen búcsuzott el, *Faller Ferencz*, tanácsos vette át. Hivatalának elfoglalásáról Faller a következő körlevélben értesítette az illetékes köröket:

«Értesítem a főv. közs. tan. és nevelő-intézetek t. igazgatóit és vezetőit, valamint az iskolaszéki elnök urakat, hogy a fővároosi tanács közoktatásügyi osztályának vezetését a polgármester úr rendeletéből néhány nap múlva, vagyis 1900. évi január hó 2-ik napján átveszem.

Nem egészen ismeretlen ugyan előttem az a szép működési kör, a melybe igaz örömmel lépek s a mely a szorosan vett iskolai ügyek mellett az összes közmivelődési kérdéseket is felöleli; ámde oly nagy számu és sokoldalú és fontos feladatot látok megnyilni magam előtt, hogy mélyen átérzem annak igazságát, hogy új hivatásomnak némileg is csak úgy felelhetek meg, ha az összes tényezőknek, a kikkel együtt működni hivatva leszek, teljes bizalmára és jóindulatú hathatós támogatására számíthatok.

Ezt a szives bizalmat és támogatást kérem, a mikor viszont a magam részéről kijelentem, hogy a hivatalos kötelességek határait jóval túlszárnyaló munkássággal fogok arra törekedni, hogy a várt bizalmat és támogatást minél előbb kiérdemeljem.

Tartózkodás nélkül kijelentem továbbá azt is, hogy minden igazságos ügy, minden jogos és méltányos érdek, ha az a reám bízott ügyek-

nek és a fővárosnak első sorban figyelembe veendő és érdekeivel összeegyeztethető lesz, tőlem telhető istápolásra fog találni.

Ezeknek előre bocsátása után egyuttal tudatom, hogy az igazgató és intézeti vezető uraknak, hivatalos előterjesztéseik netalán szükséges megbeszélése végett rendszerint minden szerdai napon d. e. 10 órától déli 1 óráig, a tanári, tanítói és óvónői testületek tagjainak, továbbá az állást keresőknek és egyéb folyamodóknak pedig minden hétfői és pénteki napon d. e. 10 órától déli 1 óráig fogok IV. ker., Granátos-u. 11. sz. a. (közép-lépcső II. em.) hivatali helyiségemben rendelkezésükre állani. Budapesten, 1899 decz. 30. *Faller Ferencz*, tanácsos.

*

A Mária-Dorothea-Egyesület győri köre folyó tanévben már másodszor gyűjtötte össze a győri m. k. állami tanítónőképző-intézet diszes zenetermében Győr városának tanügygyel foglalkozó hölgyeit és férfiait, valamint a tanügy iránt érdeklődő nagy közönséget felolvasó-gyűlésre. A legutóbb tartott gyűlést vasárnap délután 5 órakor Pataky Irma úrhölgy, állami tanítónőképző intézeti igazgató s a kör elnöke rendezte és vezette. A győri kör megteremtése Pataky Irma elnök erdeme. Ő kezdeményezte, ő szervezte. Nemes ambitióval törekszik az egylet felvirágoztatására. A nagy számban megjelenő tagok és vendégek élénk érdeklődése mutatja, hogy e szerény egylet Győr társadalmi életében hézagot tölt be. Most is annyian jelentek meg e gyűlésen, hogy az elég tágas terem alig birta befogadni a közönséget. Maga a műsor változatos és tanulságos volt. Első sorban Kozics László úr, a kör rendes tagja, a tőle megszokott szerény, kedves modorban felolvasást tartott a nők állásáról nyugaton és keleten. Nagy ügyességgel, encyclopediailag, mintegy dióhéjba szorítva tárta föl az ó-, közép- és újkor minden nevezetesebb népeinél a nők jogi társadalmi helyzetét, erkölcseit és műveltségét. S midőn így végigvezeti hallgatóit a történelem mezején, bemutatja végre a kereszténység áldásos befolyása alatt felszabadult, s a férfiakkal egyenrangúvá vált keresztény nőt s ennek jóltevő befolyását a keresztény társadalomra. A közönség perczekig tartó éljenzéssel rótta le a felolvasó iránt érzett s megérdemelt hálaérzetét. A második pont Váradynak: «Rákóczy Ferencz Rodostón» cz. melodrámája volt, melyet Pálmai Lenke úrhölgy, az állami tanítóképző-intézet tanítónője és egyleti titkár szavalt el Kiss Iza úrhölgy zongora-, Kiss Mariska úrhölgy harmonium- és Árvay Géza czimbalomkisérete mellett. A darab előadása oly hatást keltett, melyet látni, érezni igen, de leírni nem lehet. A szavaló tökéletesen átérezte, átértette a szép, hazafias költeményt. A hallgató közönséget egészen magával ragadta. A közreműködő kisérők pedig Ábrányi kitünő zenéjével vel még hatásosabbá tették az előadást. A második pontot követte Árvay Gézának a közönség előtt kedvelt, kitünő czimbalomjátéka, mely rendkívüli tetszésben részesült s a közönség megujráztatta. És végre következett Staáb Lénard, a győri tanítónőképző-intézet jeles zenetanárának vezetése mellett a tanítónőképző-intézeti növendékekből alakult énekkar kedves magyar népdalokkal, melyeket a kis csalogányok oly szépen adtak elő, hogy órákig is elhallgattuk volna. Ezután az egyleti elnök, Pataky Irma úrhölgy köszönetet mondván a közreműködőknek, valamint a megjelent díszes közönségnek, a gyűlést bezárja. A követ-

kező felolvasó-ülést Karasy Jolán úrhölgy a polg. leányiskola igazgatója és egyleti alelnök fogja január hóban rendezni.

★

A félegyházi polgári leányiskola, mely dr. Rettkesné Stetina Róza vezetése alatt szép virágzásnak indult, a karácsonyi szünidő alatt előadta Tordai Grail Erzsi «Tél tündérét». A «Félegyházi Hiradó» a következőket írja a darabról és az előadásról:

«Disztingvált közönségtől zsufolt nézőtér előtt mutatták be a Korona dísztermében a jeles irónőnek, Grail Erzsinek gazdag fantáziával írt Gáll Annától zenésített bájos dallamú színdarabját: «A tél tündéré»-t.

A gyermeki fogékony lélek számára írt kedves darab meséje az igaz és a könnyen megérthető szimbolizmussal és szívnemesítő közvetlenséggel a búsongó tél tündérének szívjóságát mutatja be, melylyel a nemes szív igaz részvétével töpreng a szenvedőkön segíteni, a nyomort gyógyítani, a szomorúakat vigasztalni, örömöket hinteni s boldogságot árasztani. Segédtársul hívja testvérit, az ő szellemtársait: a «Télöröm», a «Mese», az «Ünnep», a «Vígság» és a «Jótékonyság» nemtőket, kik örömmel sietnek szerte s a gyönyörű élőképekben szerzik meg a gyermeknek a tél örömeit: a korcsolyázás, lapdázás stbit. Majd a nagymama mesél, aztán a boldog családi kör karácsonyfájának kedves jelenete tűnik elé a szintéren, majd a farsang bohókás ingóságával. Végül a jótékonyság nemtője egy megfagyott gyermekkel eszményileg fenséges és erkölcsileg mély és kétségtelen hatású jelenete következik. A szeretet erényének magasztos kultusza, az mi erre következik, a mi közt a tündérjáték véget ér.

Nyelvezete költőien szép, könnyed s gördülékeny, zenéje tiszta magyar motivum, jelenetei a családi- s a gyermeki életet elevenítik meg.

A kis lánykák szerepeiket jól tudták és szépen játszottak s még szebben daloltak. Kiváló jó ízlést bizonyított a szellemek kosztüme s az egész előadáson meglátszott az ügyes rendezés.

Bár a darab a dekorativ műirány felé hajlik s mint tündérmese szimbolikus, nem mondható bizarrnak. Szívet nemesítő, lelket gyönyörködtető és a szép ízlést és a képzelmet fejlesztő. Az örök szépnek és az abszolut becsűnek hódoltak, kik eljöttek megnézni. A gyermeki lélek művelése és kedélyének nemesítése szempontjából pedig nem is tudjuk eléggé értékelni e darab szinrehozatalát és motivumnak úgy ezen körülmény, mint a szép siker elegendő, hogy azt másodszor is (vagy többször is) megismételjék. Szép volt az anyagi siker és mily szép volt az erkölcsi siker a kis lánykák ügyesedése a művelődésében, midőn maguk is szórakoznak s a közönséget is mulattatják. E morális szempontok indítanak bennünket azon szerény ajánlat megtételére, mely, azt hiszszük, a közóhaj kifejezése is, hogy a tündérjáték valami elfogadható módozat mellett mutattassék be az összes iskolás gyermekeknek.

A rendezés és a betanítás fáradságos és kifogástalan munkája pedig dicsőségére válik dr. Rettkes Imréné igazgatónőnek, Bódog Ibolyka kisasszonynak és Haubner Károly énektanárnak. A közönség osztatlan elismerését nyerték ki e szép, de fárasztó munkásságukért.»

Még csak azt jegyezzük meg, hogy a szereplők kostümeit a polgári leányiskola mellett csak a közelmultban felállított kézi munka tanfolyam állította fel.

IRODALOM.

A NŐI MUNKA. Irta *dr. Máday Andor*. Kiadja az Eggenberger-féle könyvkereskedés. (Nyomta a Pallas-nyomda.) Ára 1 k. 60 fillér.

A magyar irodalomban páratlanul álló mű az a mintegy 100 lapra terjedő kis kötet, mely a női munkát valódi tudományos készültséggel, mint a socialis fejlődés természetes következményét mutatja be. A mű szerzője ismeri az idevonatkozó irodalmat, felhasználja a legújabb statisztikai adatokat s abból a feltevésből indulva ki, hogy «a női munka terjedésének elősegítésénél részben csak azt adjuk vissza a nőknek, a mit a fejlődés folyamán tőlük elvettünk», bemutatja a női munka állását jelenben, hazánkban és a művelt európai nemzeteknél. S míg a munkásnők élet- és munkaviszonyait bemutatja, megismeri azon állami és társadalmi intézkedéseket és törvényeket, melyek a *munkásnövédelem* érdekében keletkeztek. A hangyaszorgalommal összegyűjtött anyag röviden és könnyen áttekinthető módon van összefoglalva, s jóleső ellentétet mutat a hasonló természetű német munkákkal szemben, melyek bőbeszédűségük miatt gyakran élvezhetetlenek. A ki a *nőkérdésről* a legfőbb dolgokban hazai viszonyainkra való tekintettel is tájékozást kíván szerezni, az Máday Andor munkájának nagy hasznát veheti. Hiszszük, hogy föntemlített jó tulajdonságai miatt, de azért is, mert valóban hézagot pótol, nagy elterjedésnek fog örvendeni e kis munka, melyet különben humanus és józan irányánál fogva is teljesen megérdemel.

S. I.

*

RAGADÓS FERTŐZŐ BETEGSÉGEK KORAI FÖLISMERÉSE. Irta *dr. Gerlóczy Zsigmond*, egyetemi magántanár, közkórházi főorvos. Budapest 1900. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) könyvkereskedése. Ára 1 korona.

Kis nyolczadrét 160 lapra terjedő csinos kiállítású könyvecske fekszik előttünk, melynek nem volna szabad egyetlen család s egyetlen tanító asztaláról sem hiányozni. A fertőző betegségek és pedig első sorban a gyermek egészségét és életét fenyegető fertőző betegségek és az azok ellen való védekezésnek népszerű módon és élvezetes magyarsággal való leirását tartalmazza e mű, mely sok hasznos tanácscsal szolgálva, azt a fontos arany szabályt igyekszik az olvasó elméjébe vésni, hogy a legjelentéktelenebbnek látszó bajt sem szabad elhanyagolni, hanem mindenkor szakértő orvos tanácsa szerint kell a betegséggel eljárni. A tárgyánál és előadási formájánál fogva egyaránt érdekes és értékes kis művet melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

S. I.

JOKAI MÓR KIS DEKAMERONJA. Kiadja a Franklin-Társulat. Ára diszkötésben 3 frt.

Ez a könyv egyik legkedvesebb olvasmánya ifjuságunknak. Maga a szerző válogatta ki annak idejében azokat, a melyek az ifjúságnak a legalkalmasabbak. Szemenszedett választéka tehát ez a kötet a nagy költő olyan elbeszéléseinek, a melyben gyönyörűségét lelheti az ifjúság. Ott van köztük első sorban a Peregrinus, Jókai elbeszéléseinek ez egyik legszebb gyöngye. Aztán a Koldusgyermek, ez a megható karácsonyi történet, és még 25 egyaránt szép, egyaránt érdekes elbeszélés, a melyek érdemessé teszik ezt a kötetet arra, hogy ajándék gyanánt első sorban ezután nyúljunk, ha 12—15 éveseinknek egy becses könyvvel igaz örömöt akarunk szerezni. Az új kiadáshoz Neogrády Antal festőművészünk 54 képet rajzolt, s a kötést is ő tervezte, úgy, hogy mostani alakjában külsőleg is számottevő ez a könyv ifjúsági irataink közt.

*

Rovargyűjtő. Segédkönyv a középiskolai tanuló ifjúság számára. Irta *Lejtényi Sándor* főgymnasiumi tanár. A rovargyűjtés a középiskolai ifjúság egyik legkedvesebb s egyúttal legtanulságosabb mulatsága. — Lejtényi könyvecskéje nagyon hasznos útmutatója lesz neki ebben a mulatozásban. A munka első részében a gyűjtésre, elrendezésre, preparálására és a szükséges felszerelésről ád tudnivalókat; a második rész a rovarok rendszeres osztályozását adja. A középiskolai tanárok helyesen tesznek, ha tanulóiknak ajánlják. A hézagpótló csinos munka a Franklin-Társulat kiadásában Budapesten jelent meg és ára bekötve 50 kr.